

**JAARBOEK
VAN HET
 EUROPEES
GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

20
16

INHOUDSTAFEL

Verantwoordelijken van het EGMP	I
Afdelingen van het EGMP	II
Verslag van de AV van het EGMP FV in Tienen (28/V/2016)	VI

Laurens AERNOUT	
Misslagen met incuse eigenschappen	1
Luk BEECKMANS <i>ET AL.</i>	
Een muntdepot uit de vroege 20 ^{ste} eeuw in Heverlee (Vlaams-Brabant)	11
Hendrik DE BACKER	
Een loden penning van de Onze-Lieve-Vrouw-kerk van Onze-Lieve-Vrouw-Waver	27
Hendrik DE BACKER & Raf VAN LAERE	
Brabantse of Mechelse draken in een kleine muntschat van Borgloon uit de tweede helft van de 12 ^{de} eeuw	31
Willy GEETS	
Maximiliaan, feodaal monarch, en zijn efemere muntslag in Mechelen (1485-94)	39
Arnaud GRISPEN	
Een bijzondere Portugees/Nederlandse vondst op Vlaamse bodem	81
Paul HUYBRECHTS	
De productie van Paul Huybrechts – Een selectie van recente creaties	85
Jan MOENS	
Leopold Wiener verstrooid?	115

Eddy SCHUTYSER

- Munten gevonden op de site van het 'Blauw Kasteel' of
Beverhoutshof in Moerbrugge 117

Huguette TAYMANS

- De prijspenningen van de Academie voor Schone Kunsten
te Gent van 1830 tot 1914 149

Luc VAN EECKHOUDT

- Sint-Christoffel, de beschermheilige van de reizigers en de auto-
mobile op medailles van de eerste helft van de twintigste eeuw –
Een bijdrage tot de religieuze numismatiek 179

Luc VAN EECKHOUDT

- Bert Gerresheim's medailles van Pater Friedrich Spee von
Langenfeld sj 195

RECENSIES

- AIMÉ HAECK, *De kleine Brabantse denieren van de dertiende
eeuw* (Willy Geets) – Jean-Claude MARTINY, *De eerste grote
zilveren munten in Vlaanderen* (Raf Van Laere) – Rudy DILLEN,
Kempisch noodgeld tijdens WO I (René Waerzeggers) 205

MAXIMILIAAN, FEODAAL MONARCH, EN ZIJN EFEMERE MUNTSLAG IN MECHELEN (1485-94)

... welcken penninck hy sal doen maecken
schoon en ront ende van goeden gewichte ...

Willy GEETS *

INLEIDING

FILIPS VAN OOSTENRIJK, later op instigatie van zijn echtgenote 'de Schone' genaamd (° 1478 – † 1506), is de laatste vorst die gemunt heeft in Mechelen; dit gebeurde in de periode 1485-1494. De aanmunting in Mechelen geschiedde dus uitsluitend tijdens de minderjarigheid van Filips de Schone, die meerderjarig werd verklaard in dat laatste jaar. Het monetaire beleid en de muntslag in Mechelen werden aldus

volledig bepaald door zijn vader en voogd, Maximiliaan van Oostenrijk. Vandaar dat vooral aan Maximiliaan aandacht zal worden besteed in de historische context van de laatste twee decennia van de 15de eeuw. Bronnenanalyse wordt gecombineerd met een vleugje *petite histoire*, waardoor de politieke consequenties beter zichtbaar worden. De minderjarigheid van Filips de Schone is getekend door burgeroorlog en doffe ellende in Vlaanderen en in het zuiden en oosten van het hertogdom Brabant. Dit is de achtergrond waartegen de opeenvolgende muntmissies moeten worden geschetst.

Dit artikel geeft een volledige beschrijving van alle munten in Mechelen geslagen tijdens de minderjarigheid van Filips de Schone, voor Brabant en voor Gelderland. Hiervoor wordt uitgegaan van de beschikbare originele ordonnances, commissiebrieven, muntinstructies, muntrekeningen en busboeken van de muntmeesters werkzaam in Mechelen. De analyse van deze documenten leidde tevens tot rechtzettingen van de muntgegevens, gepubliceerd door Verachter [1840], van der Chijs [1851], de Witte [1895] en van Gelder & Hoc [1960]. In de loop van dit onderzoek kwam aan het licht dat – naast de reeds bekende in Mechelen geslagen stukken – daar eveneens een Bourgondische goudgulden werd aangemaakt, die tot nu toe in de literatuur wordt toegewezen aan Antwerpen. Bovendien zijn er goede redenen om aan te nemen dat bepaalde zilveren munten, die tot nu toe werden gerelateerd aan Antwerpen of Mechelen, eerder kunnen worden toegeschreven aan laatstgenoemde stad.

* Mijn erkentelijkheid gaat naar drs. R. Wientjes voor zijn deskundige opmerkingen.

DE HEERLIJKHEID MECHELEN

De heerlijkheid Mechelen^[1] heeft een ingewikkelde en bewogen geschiedenis gekend. De heerlijkheid lag, tijdens het ganse *Ancien Régime*, als een enclave midden in het hertogdom Brabant waarmee zij economisch sterk was vervlochten, maar waarmee zij staatsrechtelijk geen banden had. Tot 1331 werd Mechelen, van oorsprong een Luiks leen, bestuurd door de Brabantse familie van de Berthouts. Daarna kwam Mechelen in handen van zowel de Vlaamse graaf, Lodewijk van Nevers, als de hertog van Brabant, Jan III. Lodewijk van Male, zoon van Lodewijk van Nevers, en gehuwd met Margaretha van Brabant, dochter van Jan III, ambieerde het bezit van Mechelen, wat later, na de dood van Jan III in 1355, in 1356 leidde tot een regelrechte oorlog tussen Vlaanderen en Brabant. Het verdrag van Ath van 1 juni 1357 erkende Lodewijk van Male als eigenaar van Mechelen, en beleende hem met het markgraafschap Antwerpen.

Via het huwelijk van Margaretha van Male, dochter van Lodewijk van Male, met Filips de Stoute, hertog van Bourgondië en later graaf van Vlaanderen, wordt de heerlijkheid Mechelen verbonden met het graafschap Vlaanderen. Mechelen zal aldus tot het patrimonium van deze vorsten gaan behoren. Deze inbedding in het graafschap Vlaanderen zal tot 1406 duren, wanneer de weduwe Johanna van Brabant, dochter van Jan III, kinderloos overlijdt. Antoon van Bourgondië, tweede zoon van Filips de Stoute en Margaretha van Male, en broer van Jan zonder Vrees, wordt aangesteld als opvolger in Brabant. Op dat ogenblik is de heerlijkheid Mechelen geen bezit meer van de graaf van Vlaanderen, en is de hertog van Brabant heer van Mechelen. Reeds bij het overlijden van Margaretha van Male in 1405 kreeg dezelfde Antoon van Bourgondië het voogdijschap over Antwerpen, waardoor dit opnieuw met Brabant werd verenigd.

De hertogen van Brabant zullen vanaf 1406 tijdens het *Ancien Régime* steeds de titel van heer of vrouwe van Mechelen dragen. Ten tijde van Filips de Schone was de heerlijkheid Mechelen een zelfstandig onderdeel van de personele unie van de Habsburgse Nederlanden.

Op de volgende pagina wordt een kaart getoond van de heerlijkheid Mechelen uit het begin van de 18de eeuw.

DE MECHELSE MUNTATELIERS

Tijdens de ‘Vlaamse’ periode is er een Mechels muntatelier actief voor rekening van de graven van Vlaanderen, onder respectievelijk Lodewijk van Male en Filips de Stoute, en dit terwijl er in Vlaanderen nog andere ateliers zoals Brugge of Gent munt sloegen.

^[1] De heerlijkheid bestond uit drie delen: de stad, het district en het ressort. Het grondgebied van de heerlijkheid Mechelen – niet te verwarren met het *Land van Mechelen* – wordt in detail beschreven in Deel II van *De gewestelijke en lokale overheidsdiensten in Brabant en Mechelen tot 1795*, ARA, Studia 82 (2000), onder de titel *Bestuursinstellingen van de heerlijkheid Mechelen (11de eeuw – 1795)*, p. 844 e.v.

Verzameling van de auteur

Filips de Goede, graaf van Vlaanderen vanaf 1419, en hertog van Brabant in 1430, realiseerde in 1434 de eerste uniforme muntslag in zijn vier 'landen', m.n. Vlaanderen, Brabant, Henegouwen en Holland. Hij muntte in Mechelen naar het einde van zijn leven († 1467), tussen 1454 en 1456 en in 1459 en 1460.

De locaties van de ateliers binnen de stad Mechelen varieerden over de tijd. De bepaling van de geografische ligging van de Mechelse ateliers onder Lodewijk van Male, Filips de Stoute en Filips de Goede valt buiten het opzet van deze studie. De locatiebeschrijving van het Mechels muntatelier onder Maximiliaan volgt hierna.

De muntmeesterrekening^[2] van Jan Cobbe, werkzaam te Mechelen (zie verder) van 12 april tot 24 december 1485, vermeldt dat hij een huis heeft gehuurd van Janne Schoof, waarin hij heeft gemunt. De muntmeesterrekening van zijn zoon Peter, eveneens werkzaam te Mechelen van 2 november 1487 tot 3 juni 1488 (zie verder), bevestigt dat deze van dezelfde Janne Schoof een huis heeft gehuurd te Mechelen aan een jaarlijkse huurprijs van 90 Rijnse gulden, van 20 stuiver per

[2] Een muntmeesterrekening uit deze periode had in essentie slechts één doel, nl. het berekenen en verantwoorden van de sleischat. Deze sleischat of *seigneurie* of hamergeld is de vergoeding die de muntmeester moest afdragen aan de vorst (in toepassing van zijn heerlijk recht), en die varieerde naargelang de vorst of muntheer min of meer in geldnood zat. Van de sleischat moest de vorst o.a. zijn waardijn en zijn essayeurs betalen, evenals de investeringskost van het muntatelier.

Een muntmeesterrekening beschreef de technische gegevens van de munt(en) en de hoeveelheid verwerkte legering, maar was nietszeggend over hoe de munt er moest uitzien.

gulden. De muntmeesterrekening van Peter Cobbe voor de periode 11 november 1488 tot 24 december 1489 preciseerd, onder *Andere Utgeven*, dat de huur van het huis van Janne Schoof startte op 19 mei 1488 en eindigde op 20 november 1489. Hiermee rekende Peter Cobbe de huur af voor twee opeenvolgende muntperiodes. Dankzij deze informatie kon G. Cumont^[3] het verband leggen met de gegevens uit het schepenregister 108^[4], akte van 15 april 1491, die aantoonde dat het muntatelier gelegen was tussen een erf geheten *De Kempe* en een ander geheten *De Lepeleir*, in de Adegemstraat te Mechelen. De transcriptie van deze akte wordt weergegeven in bijlage 1. De Heer Berlemont^[5] situeerde *De Kempe* ter hoogte van de huidige huisnummers 27 en 29 in de Adegemstraat en *De Lepeleir* ter hoogte van het nummer 35. De munt zou volgens hem de nummers 31 en 33 (*De Keulse Karre*) omvat hebben. Dat Bernard Proez (*zie verder*) op dezelfde locatie heeft gemunt van 1492 tot 1494 ligt voor de hand, maar zijn muntmeesterrekeningen uit deze periode zijn echter niet teruggevonden.

Dat het Mechels muntatelier werd geïnstalleerd in een huis van Janne Schoof (zoon van Jan Schoof) is waarschijnlijk geen toeval: Jan Schoof en Hypolite Vledinckx, alias Ypolite Terrax (of Tarrax), die muntmeester was in Antwerpen van 1477 tot 1478, hadden samen een kapel in de kerk van O.-L.-V. over de Dijle in Mechelen; een marmeren gedenkschrift van hun beiden staat beschreven in *Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen*.

REFERENTIEWERKEN I.V.M. DE MECHELSE MUNTSLAG

Meerdere auteurs hebben aandacht besteed aan de Mechelse numismatiek, elk vanuit hun eigen invalshoek. Wij vermelden, in chronologische volgorde, o.m. F. Verachter [1840], P.O. van der Chijs [1851], A. de Witte [1895], G. Cumont [1896], L. Van Den Bergh [1899], H.E. van Gelder & M. Hoc [1960], J. Baerten [1973], H. Vanhoudt [2015] en R.C.M. Wientjes [2015] (*zie de bibliografie*). Terwijl van der Chijs, de Witte en van Gelder & Hoc zich eerder beperkten tot een zuivere muntidentificatie, heeft Verachter als eerste aandacht besteed aan de Mechelse rekeningen zelf. Het werk van Verachter bevat echter een aantal transcriptiefouten (*zie Bijlage II*) die een impact hebben op de cijfermatige muntgegevens; de correcties worden in dit artikel behandeld. De muntgegevens zijn overigens niet steeds onderling coherent.

J. Baerten heeft aandacht besteed aan Mechelen vanuit de optiek van Mechelen als zetel van de Grote Raad (1473). Hij vroeg zich af of de muntslag aldaar onder Maximiliaan daarmee rechtstreeks verband hield. Terecht komt hij tot de conclusie dat Mechelen slechts een toevluchtsoord is geweest voor de belaagde stad Antwerpen, in een periode van burgeroorlog. Hij analyseerde de beweegredenen voor het op en neer reizen van het Brabantse muntatelier tussen beide steden.

[3] Cumont 1896, p. 229.

[4] SAM, Schepenregister, serie I nr 108 f° 69v°.

[5] SAM, Fonds Berlemont, dossier nummer 17.

Zijn zuiver numismatische beschouwingen i.v.m. de muntslag onder Filips de Schone bevatten echter onjuistheden en zijn onvolledig.

In 2014 publiceerde J.-C. Martiny zijn werk *Het munthuis in Gent, deel I-III*. De munten die Lodewijk van Male en Filips de Stoute lieten slaan te Mechelen tijdens haar ‘Vlaamse’ periode staan erin beschreven.

HISTORISCHE CONTEXT VAN DE LAATSTE TWEE DECENNIA VAN DE 15de EEUW

Maximiliaan, zoon van keizer Frederik III, huwde in 1477 met Maria van Bourgondië, op dat ogenblik de rijkste bruid van Europa. Zij was de enige erfgename van Karel de Stoute en wordt in de literatuur ook ‘Maria de Rijke’ genoemd. Maximiliaan was niet bemiddeld en werd beschreven als een ‘bedelprins in een zilveren harnas’. De bruidsschat was onovertroffen.

Filips van Oostenrijk werd geboren in het Prinsenhof te Brugge op 22 juni 1478 als oudste zoon van Maximiliaan en Maria van Bourgondië.

Wanneer Filips’ moeder op 27 maart 1482 overlijdt, wordt hij als vierjarige erfgenaam onder de voogdij geplaatst van Maximiliaan. Reeds in 1482 ontstaat er, vooral in de Vlaamse steden Gent, Brugge en Ieper, een klimaat van opstand tegen de voogdij van Maximiliaan, die verwikkeld raakt in meerdere militaire conflicten die meer dan een decennium zullen duren. Daarnaast lagen de schendingen van het *Groot Privilegie*^[6] en de centralisatiepogingen van Maximiliaan aan de basis van de opstand in de Vlaamse steden.

Een half jaar na de dood van Maria van Bourgondië trouwde Maximiliaan met Bianca Maria Sforza, dochter van de hertog van Milaan. Maximiliaan huwde opnieuw met de rijkste bruid van Europa; de bruidsschat woog op tegen haar geringe afkomst.

Maximiliaan, opgegroeid en gevormd in een (Habsburgse) feodale maatschappij, was geen handig diplomaat. Door zijn houding kwam hij voortdurend in aanvaring met de steden en hun privilegiën, steden die in de Zuidelijke Nederlanden reeds decennialang over een ruime autonomie beschikten.

‘*Maximilian Surnommé Cœur d’acier, Archiduc d’Autrice, fils de l’Empereur Frederic 3 ...*’, zo begint de beschrijving van Maximiliaan als 30ste graaf van Vlaanderen in *Généalogies des forestiers et contes de Flandres ...*^[7].

[6] Maria van Bourgondië werd, na de dood van haar vader Karel de Stoute in januari 1477, door de Staten van de Nederlanden onder druk gezet om de vernieuwingen ingevoerd door haar vader, terug te draaien. Maria ondertekende het *Groot Privilegie* dat als een soort grondwet kan worden beschouwd waarin alle eisen van de Staten – zelfbeschikingsrecht, geen inmenging door vreemde heersers, geen machtsmisbruik – werden vermeld. Later zou Maximiliaan de toegestane concessies weer ongedaan maken.

[7] *Généalogies des forestiers et contes de Flandres. Avec brieve Histoire de leurs vies*, Antwerpen, Boutique Plantinienne, 1612, KBR, Prentenkabinet Impr. V.H. 27 513, p. 112.

Maximiliaan afgebeeld met scepter en zwaard, symbolen van de vorstelijke macht

Zijn nagenoeg continue militaire conflicten creëerden een onhoudbare belastingdruk. De prijzen rezen de pan uit, en opeenvolgende muntontwaardingen verminderden de koopkracht van de bevolking (zie verder).

De oorlogsactiviteiten werden gedeeltelijk gefinancierd met inkomsten uit de muntslag, naast de beden (verzoeken voor geldelijke hulp) aan de Staten-Generaal. Het heerlijk muntrecht (of *seigneurie*), dat doorgaans lager was dan 2% van het in het muntatelier verwerkte muntmetaal, werd onder Maximiliaan opgetrokken tot meer dan 12% (zie verder).

De opstand in Vlaanderen wordt uitvoerig beschreven in Haemers 2014.

In 1486 werd Maximiliaan tot Rooms koning gekroond in Aken.

In de *Mechelsche Chronyke*^[8] leest men het volgende:

1487 Hebben die van Brugge gevanghen
Keyser Maximiliaen : fynen Sone Philippus
wierdt tot Mechelen wel bewaert, gelijk
Maximiliaen van de Mechelaers verfocht
hadde ; waerom fy groote Oorloghen
moesten uytstaen.

De crisis in Vlaanderen en Zuid-Oost Brabant, de opstand tegen het gezag van Maximiliaan, zijn rondtrekkende en muitende legers, de pest, misoogst en ontvolking, worden uitvoerig beschreven in Van Uytven 1975. Zowel Vlaanderen als Brabant poogden Maximiliaan te dwingen tot vrede met Lodewijk XI en daarna met Karel VIII van Frankrijk. In Brabant was de hoge adel eerder pro Maximiliaan, terwijl de lage adel, verwant met de stedelijke elite, eerder tegen zijn politiek ageerde. Antwerpen, Lier, Vilvoorde, Halen en Mechelen bleven hem trouw. Den Bosch, Diest en Zichem gedroegen zich neutraal. Brussel, Leuven, Tienen, Nijvel, Zoutleeuw en Aarschot kozen de kant van de opstandelingen. Dat bepaalde steden meer trouw bleven aan Maximiliaan had o.a. te maken met de privileges die hij deze steden had geschonken.

^[8] R. VALERIUS, *Chronyke van Mechelen*, Mechelen 1680.

De opstand tegen Maximiliaan culmineerde in 1488 in een stedelijke muntslag in Gent, Brussel en Leuven (Antwerpen en Mechelen volgden dit initiatief niet); de munten droegen uitsluitend de naam van Filips de Schone. Deze munten werden door Maximiliaan als vals en onwettig beschouwd. De stedelijke muntslag van Gent staat uitvoerig beschreven in Martiny 2014, p. 117 e.v. De stedelijke muntslag van Leuven zou plaats gehad hebben van 11 februari tot 8 augustus 1489, cfr. Crab 1973, p. 29. Hoewel door Maximiliaan verboden, duiken munten uit de stedelijke muntslag op in muntvaluaties: zo bevatte die van 9 november 1493 o.a. de Gentse Sint-Jansgulden van 24 stuiver, de Gentse *Coppenhole* – dubbele stuiver bekend onder de naam *Coppenhole*, genoemd naar de man die er de opstand leidde tegen Maximiliaan – de Leuvense peter en de Brusselse engel, elk aan 2 ½ stuiver^[9]. Dit wijst er op dat zij veelvuldig circuleerden en werden geapprecieerd door de bevolking.

De militaire operaties van hertog Albrecht van Saksen, de voornaamste militaire adjudant van Maximiliaan, waren dermate succesvol dat de Brabantse steden zich in de zomer van 1489 onderwierpen aan Maximiliaans gezag. In Brabant stopten de vijandelijkheden op 14 augustus 1489 met de vrede van Danebroek; de opstandige steden gaven zich over aan Albrecht van Saksen in de priorij van Danebroek nabij Tienen. De stad Leuven en het platteland betaalden een ongelofelijk zware tol^[10]. Aan de hand van de Leuvense schepenbankregisters heeft J. Broothaerts^[11] in zijn licentiaatsverhandeling onderzoek gevoerd naar de oorlogsschade in de regio Leuven.

Er heerste ook onrust ten noorden en ten zuiden van Vlaanderen en Brabant: in Holland woedde nog steeds de strijd tussen de Hoeken en de Kabeljauwen, Artois en Franche-Comté waren bezet door de Franse koning Lodewijk XI, en het hertogdom Bourgondië werd toegevoegd aan Frankrijk. Toen in 1492 de zoon van de overleden hertog Adolf, Karel van Egmond terugkeerde uit Franse gevangenschap, erkenden de Gelderse Staten hem als nieuwe hertog in plaats van Maximiliaan. Ook het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen waren toen voor Maximiliaan verloren.

Het devies van Maximiliaan *Halt Mass in allen Dingen* (Nl: Houd maat in alles) heeft hij in de periode 1482-1489 niet in de praktijk gebracht.

In februari 1491 krijgt de stad Mechelen, vanwege haar trouw aan Maximiliaan tijdens de opstand van de Vlaamse steden in 1486 en 1487, de toelating om een Habsburgse enkelkoppige arend toe te voegen aan haar wapenschild. Bovendien wordt de heerlijkheid Mechelen verheven tot een graafschap. De officiële stadszegels werden aangepast, en er verschijnen op het grote stadszegel twee omziende naar elkaar toegewende griffioenen die het nieuwe wapenschild dragen^[12].

^[9] van Gelder 1995, p. 47 en 67.

^[10] Stadsbestuur Leuven 2013.

^[11] Broothaerts 2003.

^[12] Viaene-Awouters & Warlop 2002. Het huidige wapenschild, met voorwaarts kijkende griffioenen, staat afgebeeld in de Inleiding van dit artikel.

Filips de Schone wordt meerderjarig verklaard in het najaar van 1494. Op 5 november 1495 huwt hij in Mechelen *per procuram* met Johanna van Castilië; de religieuze plechtigheid vindt plaats in Lier, in aanwezigheid van beiden, op 20 oktober 1496.

Filips de Schone erft niet de karaktertrekken van zijn vader: zijn bijnaam, naast 'De Schone', was *Croit Conseil*^[13], wat wijst op zijn luisterend oor en bedachtzaamheid; vanaf zijn meerderjarigheid sluit hij vaak compromissen tussen de oorlogvoerende partijen.

Filips de Schone overlijdt in Burgos op 25 september 1506. Zijn oudste zoon Karel (de latere keizer Karel v) staat dan tot 1515 onder het voogdijschap van zijn grootvader Maximiliaan, die overlijdt in 1519.

Het is duidelijk dat er een speciale vertrouwensband heeft bestaan tussen Mechelen en Maximiliaan van Oostenrijk, die geresulteerd heeft in een muntslag in een stad in economische ontwikkeling. De eerste aanzet tot deze band werd reeds bewerkstelligd door zijn schoonvader Karel de Stoute, die in 1473 de Grote Raad in Mechelen vestigde, en doordat Margaretha van York, de derde echtgenote van Karel de Stoute en stiefmoeder van Maria van Bourgondië, haar Hof vestigde in Mechelen, weg van Gent waar het leven onrustig was. Door deze beslissingen ontstond gedurende 60 jaar een intens hofleven in Mechelen.

H.E. van Gelder wijdde twee belangrijke artikels aan Filips de Schone of aan de periode waarin hij leefde. In van Gelder 1951 wordt op p. 46 verkeerdelijk gespecificeerd dat "... de nieuwe dubbele griffioen 4,2 g zilver per groot" bevatte, "terwijl de oude stukken resp. 0,41 g goud en 4,6 g zilver" bevatten. Wij zullen op basis van de instructiegegevens in tabel 1 aantonen dat de eerste dubbele griffioen afgerond 400 mg fijn zilver/groot bevatte, en de oudere stukken (zoals het vuurijzer van 1482) 489 mg fijn zilver/groot. Bovendien is de tekst van voetnoot 7 op p. 53 onjuist: de zilverinhoud van de griffioen is, in tegenstelling tot wat de auteur schrijft, niet gelijk gebleven (zie verder bij de muntbeschrijving). In van Gelder 1995 staat ten onrechte gepreciseerd dat de vuurijzers van Filips de

[13] *Op. cit.* [n. 7], p. 114.

Schone uit 1482 in de zomer van 1484 werden vervangen door nieuwe munten, ‘Mechelaars’ genoemd; deze muntslag startte echter pas in april 1485. Verder wordt beweerd dat de sleischat op deze Mechelaars 24 stuiver per mark zilver bedroeg; deze waarde is echter 24 groot per mark koningszilver, *i.e.* zilver met een gehalte van $11\frac{5}{12} \approx 958\%$ (zie verder bij de muntbeschrijvingen).

ONGEBREIDELDE ONTWAARDINGEN

De veelvuldige opeenvolgende ontwaardingen die onder Maximiliaan van Oostenrijk de monetaire situatie ondermijnden, maken dat het aantal muntsoorten, elk met hun eigen waarde in rekenmunt, bijzonder groot is.

In tabel 1 tonen wij een aantal (zilveren) referentiemunten vanaf 1434 tot 1496 die aangeven hoe steil de muntontwaarding verliep onder Maximiliaan. Als basisrekenmunt^[14] wordt de (uiteraard Vlaamse) groot gehanteerd, en tevens wordt de massa aan fijn zilver per groot weergegeven, in absolute waarden en in procenten t.o.v. de groot van 1434.

De muntgegevens van de munten geslagen in het Mechels atelier staan in tabel 1 vet en op een grijze achtergrond gedrukt; de gegevens van de overige munten hebben betrekking op het Antwerps atelier.

Het cijfermateriaal toont aan dat onder Maximiliaan de uitgiftekoers van de munt ver boven de normale koers werd gezet. Zo kreeg bijvoorbeeld de dubbele Mecheleer, een munt van het type dubbele stuiver (4 groten), een uitgiftekoers van 3 stuiver (6 groten rekenmunt).

De nagenoeg continue ontwaardingen worden onder Maximiliaan tweemaal onderbroken: de eerste maal op 25 december 1485 wanneer het vuurijzer wordt uitgebracht en het aantal g fijn zilver per groot terug oploopt tot het niveau van het vuurijzer van 23 december 1482 — de tweede opwaardering vond plaats op 11 december 1489^[15]. Net voor Kerstmis 1489 voert Maximiliaan dan een uiterst drastische monetaire hervorming door: de koers van alle circulerende munten wordt – op enkele uitzonderingen na – gezet op $\frac{1}{3}$ van de vroegere waarde in rekenmunt, lees Vlaamse groot; hij introduceerde m.a.w. een revaluatie met een factor 3: dubbele stuivers die onder Maximiliaan een uitgiftekoers hadden meegekregen van 6 stuiver werden teruggebracht tot hun oorspronkelijke koers van 2 stuiver. Nieuwe gouden en zilveren munten werden aangemaakt; hiermee start de 5de emissie. De nieuwe stuiver, geslagen vanaf 5 januari 1490, kreeg een

[14] Het begrip rekenmunt en zijn relatie tot de klinkende munt wordt uitgebreid uiteengezet in Geets 2014.

[15] De muntordonnantie van 1489 werd integraal getranscribeerd en van commentaar voorzien in Groustra-Werdekker 2001. De manier waarop schulden dienden betaald te worden werd in de ordonnantie expliciet vastgelegd in overgangsmaatregelen voor de periode 1487–1489. Stuurman 1984 geeft een zeer duidelijke en boeiende uiteenzetting over de effecten van de muntrevaluatie van 1489 i.v.m. de vraag of lijf- en erfrenten al dan niet in zwaarder geld van na de revaluatie dienden te worden betaald.

Tijdstip	Munt	Koers (gr VI)	g fijn zilver	mg zilver per groot	in % t.o.v. beginwaarde
Filips de Goede					
1434	Groot (½ vierlander)	1	0,8143	814	100%
1434	Stuiver (vierlander)	2	1,6286	814	100%
11/06/1454	Stuiver (vierlander)	2	1,6286	814	100%
23/05/1466	Stuiver (vierlander)	2	1,4214	711	87%
Karel de Stoute					
nov 1474	Vuurijzer	2	1,2216	611	75%
Maria van Bourgondië					
14/02/1478	Vuurijzer	2 ¼	1,2216	543	67%
Filips de Schone					
23/12/1482	Vuurijzer	2 ½	1,2216	489	60%
12/04/1485	Dubbele Mecheleer	6	2,4437	407	50%
12/04/1485	Enkele Mecheleer	3	1,2216	407	50%
12/04/1485	Halve Mecheleer	1 ½	0,5968	398	49%
25/12/1485	Vuurijzer	2 ½	1,2216	489	60%
05/07/1487	Zilveren reaal	16	6,4196	401	49%
02/11/1487	Zilveren reaal	18	6,4196	357	44%
05/07/1487	Dubbele griffioen	8	3,2098	401	49%
02/11/1487	Dubbele griffioen	9	3,2098	357	44%
05/07/1487	Griffioen	4	1,5956	399	49%
02/11/1487	Griffioen	4 ½	1,5956	355	44%
05/07/1487	Groot	1	0,3861	386	47%
02/11/1487	Groot	1	0,3861	386	47%
07/06/1488	Dubbele griffioen	10	2,9702	297	36%
07/06/1488	Griffioen	5	1,4626	293	36%
11/11/1488	Dubbele penninck	12	2,8628	239	29%
11/11/1488	Enkele penninck	6	1,4302	238	29%
05/01/1490	Stuiver	2	1,4659	733	90%
31/03/1492	Vuurijzer	2	1,1497	575	71%
13/05/1496	Stuiver	2	0,9833	492	60%

Tabel 1 – Overzicht van de muntontwaarding op basis van de groot Vlaams. De muntgegevens van de munten aeslagen in het Mechels atelier staan in vet en op een grijze achtergrond afgedrukt; de gegevens van de overige munten hebben betrekking op het Antwerps atelier

massa aan fijn zilver van *ca.* 733 mg/groot, wat ongeveer gelijk was aan die van de stuiver van 1466 onder Filips de Goede. Dit zorgde voor een financiële ontreding: wie schulden had, wenste te betalen in lichte munt (munt van vóór de revaluatie) – wie schuldeiser was vroeg betaald te worden in zwaar geld (nieuw geld). De drastische opwaardering legde de steden^[16] volledig lam. Diegenen die hun schulden hadden uitgedrukt in rekenmunt gekoppeld aan een gouden munt (bijvoorbeeld de gulden) kwamen er beter van af: de Andriesgulden heeft zijn massa en gehalte behouden tussen 1466 en 1493^[17].

Lang heeft deze situatie zich niet gehandhaafd: reeds in maart 1492 devalueert de rekengroot opnieuw en zakt de massa aan fijn zilver per groot van 733 naar 575 mg; hiermee benadert de zilvermassa van de groot van maart 1492 die van november 1474.

Alle muntgegevens over de Mechelse munten zijn geput uit de tabellen hierna getoond bij de muntbeschrijvingen. De overige muntgegevens zijn ontleend aan Van der Wee & Aerts 1980.

TIJDLIJN VAN HET MECHELS EN ANTWERPS ATELIER ONDER MAXIMILIAAN

Aangezien Mechelen als alternatief atelier blijkt te zijn gebruikt voor dat van Antwerpen – dat onder Maria van Bourgondië het enige muntatelier was geweest dat voor Brabant sloeg – is het aangewezen om de perioden waarin het Antwerpse en Mechelse atelier actief waren tussen 1485 en 1495 op een tijdlijn te plaatsen. Beide ateliers werden trouwens gepacht door dezelfde muntmeesters, m.n. Jan Cobbe en zijn zoon Peter (Pieter) Cobbe^[18]. In de periode 1492–94 werd in Mechelen alleen munt geslagen voor Gelderland (Antwerpen had

[16] In de late Middeleeuwen financierden de steden hun activiteiten onder andere door het verkopen van lijf- en erfrenten: een rentenier leende een grote som geld aan de stad en die betaalde hem een rente (lijf- of erfrente). De stad werd renteverkoper; de rentenier was rentekoper. Steden kozen er regelmatig voor om deze renten uit te drukken in rekenmunten gekoppeld aan zilveren munten. Aangezien deze munten regelmatig ontwaardden, daalden de uitkeringen in reële termen, en kan men dus stellen dat de steden er 'belang bij hadden' om hun schulden op die manier te definiëren, een praktijk die op de middellange termijn echter onhoudbaar was. Zuyderduyn 2012 wijst op het speculatieve mechanisme, waarvoor bewust werd gekozen door de stedelijke machthebbers.

[17] van Gelder 1995, p. 35.

[18] Jan en Peter Cobbe lijken Antwerpse inwoners te zijn geweest: de poortersboeken tussen 1463 en 1487 zijn door mij onderzocht, en nergens werden Jan of Peter Cobbe nieuw ingeschreven als binnen- of buitenpoorter (Felix archief Antwerpen, v 176, *Poortersboek der stad Antwerpen 1463-1550*, Antwerpen, 1865). Mogelijk waren ze van geboorte Antwerps burger. Peter Cobbe was nog muntmeester in Antwerpen tot 26 januari 1507 (n.s.). Van hem is slechts geweten dat hij overleed vóór 29 oktober 1529, aangezien van zijn echtgenote een zerksteen bekend was in de Sint Andrieskerk, met als tekst *Hier leet begraven Joffr. Maria van Halle weduwe van Peeter Cobbe wijlen muntmeester van Brabant sterf A° 1529 den 29 dach october*. Onderzoek van schepenregisters en certificatieboeken uit het Felix archief leverde niets op.

weerom het monopolie voor de muntslag voor Brabant^[19]; muntmeester in Mechelen was toen Bernard Proys (*zie tabel 2*).

De datums gehanteerd op de tijdlijn staan in nieuwjaarsstijl (n.s.), terwijl de rekeningen in die tijd gebruik maakten van de paasstijl^[20].

Wat betreft de Brabantse muntslag is het atelier van Mechelen actief geweest gedurende vier onderscheiden perioden, die wij hier A, B, C en D noemen (*zie tabel 3*).

Alle gegevens zijn geput uit de bronnen van het Algemeen Rijksarchief (ARA) te Brussel, Rekenkamer, reg. 17882 en 18242. Hiertoe werden ordonnances, commissiebriefen, instructies en rekeningen gehanteerd. Voor de koers, de snede en het gehalte werden in dit artikel de waarden gebruikt zoals vermeld in de instructies en/of de muntmeesterrekeningen. Het kwam vaak voor dat de ordonnantie een koers, snede of gehalte voorschreef die nadien werd(en) gewijzigd in de instructie of in een tweede commissiebrief.

De perioden tijdens dewelke het Antwerps muntatelier actief was en die relevant zijn voor ons onderzoek, worden hierna weergegeven.

Periode	Van – tot	Bron: ARA, RK, reg. 17882
Jan Cobbe		
1 ^{ste} rek.	04/05/1481 – 24/10/1482	f° 1 tot 19
2 ^{de} rek.	23/12/1482 – 21/02/1485	f° 20 tot 41
3 ^{de} rek.	25/12/1485 – 20/01/1487	f° 42 tot 55
Peter Cobbe		
4 ^{de} rek.	05/07/1487 (Antwerpen) dan 02/11/1487 (Mechelen) – 03/06/1488	f° 56 tot 84
5 ^{de} rek.	05/01/1490 – 18/03/1492	f° 85 tot 123
6 ^{de} rek.	19/03/1492 – 21/12/1492	f° 124 tot 143
7 ^{de} rek.	09/12/1492 – 10/09/1493	f° 144 tot 162
8 ^{ste} rek.	24/09/1493 – 16/08/1494	f° 163 tot 170
9 ^{de} rek.	17/08/1494 – 28/01/1495	f° 171 tot 179

Tabel 2 – Het Antwerps muntatelier: de perioden van activiteit

[19] Bernard Proys was muntmeester in Gelderland; hij was actief in Arnhem, Zaltbommel, Nijmegen en Mechelen. Zijn rol als muntmeester, onder Maria van Bourgondië, Maximiliaan en Filips de Schone, in Gelderland en van de stad Arnhem, wordt uitgebreid behandeld in Wientjes 2015.

[20] In de paasstijl begint het jaar bij Pasen, m.a.w. enkele maanden later dan in de nieuwjaarsstijl (n.s.) of 1-januaristijl. Aangezien Pasen varieert van 22 maart tot 25 april zal in sommige jaren dezelfde kalenderdag twee maal voorkomen, of in andere jaren een bepaalde kalenderdag helemaal niet. Ter precisering werd de datum rond de tijd van Pasen gewoonlijk aangevuld met *na Pasen* of *voor Pasen*. De paasstijl zal in de Zuidelijke Nederlanden worden vervangen door de nieuwjaarsstijl na 1575.

Het totaal aantal rekeningen van register 17882 bedraagt 20; de laatste rekening loopt van 15 februari 1507 tot 17 mei 1507.

Het begrip 'emissie' stemt overeen met de definities gehanteerd in van Gelder & Hoc 1960.

Een complex aspect in de atelierexploitatie schuilt in het feit dat de instructie van 5 juli 1487, bedoeld voor het Antwerps atelier, door de tweede commissiebrief van 2 november 1487 aan Peter Cobbe, uitdrukkelijk werd herroepen. Deze brief stelde dat vanaf deze 2 november zal worden gemunt in Mechelen en de te produceren munten van gelijke massa en gelijk gehalte zullen zijn als diegene die tot dan toe werden geslagen in Antwerpen. De muntmeesterrekening herneemt deze bepaling en wordt verder in deze bijdrage geëxcerpeerd.

Bovendien corrigeerde deze 2de commissiebrief ook de instructiegegevens van de griffioen van 5 juli 1487. Dit stuk zal nooit worden aangemaakt in Brabant conform deze bepalingen, d.w.z. met een snede van 136; het werd wel op deze muntvoet geslagen in Brugge (vG&H 69-5). Bovendien geeft de muntmeesterrekening de getallen voor de hoeveelheid aangemaakte mark 'wercx' (lees: mark legering), zonder onderscheid tussen Antwerpen en Mechelen, over de volledige periode van 5 juli 1487 tot 3 juni 1488. Dit betekent dat het aantal munten geslagen in Antwerpen tussen 5 juli 1487 en 2 november 1487, niet te onderscheiden is van het aantal daarna geslagen in Mechelen, in dezelfde periode B, zowel voor de zilveren reaal, als voor de dubbele en enkele griffioen en de groot.

De perioden tijdens dewelke het Mechels muntatelier actief was worden hierna weergegeven.

Periode emissie	Van – tot	Munttype	Ref. vG&H	Bronnen ARA
Jan Cobbe				
A 2	12/04/1485 – 24/12/1485	Dubbele Mecheleer (6 gr VI) Mecheleer (3 gr VI) Zilveren penning van 1 ½ gr VI Andriesgulden	61-1 62-1 63-1 —	RK, 18 242, f° I tot XXIX
Peter Cobbe				
B 3	02/11/1487 – 03/06/1488	Zilveren reaal Dubbele griffioen Enkele griffioen Groot	67-1 68-1b, 1c 70-1 71-1b	RK, 17 882, f° 56 tot 84
C 3	07/06/1488 – 19/11/1488	Dubbele griffioen Griffioen	68-1 70-1	RK, 18 242, f° I tot XVIII
D 4	11/11/1488 – 24/12/1489	Halve nobel (Au) Dubbele penninck met de 2 helmen Enkele penninck met de 4 leeuwen	75-1 76-1 77-1	RK, 18 242, f° I tot XXXIII

Tabel 3 – Het Mechels muntatelier: de perioden van activiteit

Alle cijfermateriaal wat betreft massa, gehalte, koers, enz. van alle in Mechelen geslagen munten worden verder in dit werk weergegeven bij de beschrijvingen van de munten.

De commissiebrief van Maximiliaan aan Jan Cobbe^[21], gegeven te Antwerpen op 20 januari 1485 (n.s.), toont dat Maximiliaan had besloten om het Mechels atelier het monopolie toe te kennen op de muntslag voor Brabant, Gelderland en Holland. Jan Cobbe munt in Antwerpen nog tot 21 februari 1485 (*tabel 2*), en start de productie in Mechelen in de Adegemstraat op 12 april 1485 (*tabel 3*).

Op dit besluit wordt al snel teruggekomen. Dit blijkt uit het feit dat Jan Cobbe reeds met Kerstmis 1485 te Antwerpen begint te munten voor Brabant (*tabel 2*) en dit tot 20 januari 1487.

Geen enkele auteur vermeldt dat tijdens deze periode A van 12 april 1485 tot 24 december 1485, in Mechelen, ook gouden Bourgondische guldens werden aangemaakt! Om deze bewering te staven verwijzen we naar de betreffende muntmeesterrekening, ARA, RK, reg. 18 242, f° v r°:

ONTFANCK

Jn den jersten van den werke van den gulden penninge geheyten Bourgoensche gulden geordineert tot xix karaten fijn gouts in aloye [...] en van lxxij jn den snede jn troyische marck [...]. Is bevonden geweest bi den boeck van den Waerdeyn dat jnde busse waeren 7 der voirs. penningen, Mer om deswille datter so lutter wercx gemaect was niet weert daer af assayen te maken, soo heeft men die selve penningen gelaten jn der voers. bussen, welke busse is gegeven geweest den voers. meester, om voort te munten jnder stad van Antwerpen. Ende salmen van de voirs. penningen maken die essayen ende Rekeningen ter yerster oepeningen vanden voirs. bussen d[laer]af alsdan sal worden v[er]lantw[or]t d[laer]om hier Nyet.

Jan Cobbe had dus goud verwerkt in Mechelen, maar rekende dit niet aan in deze rekening, vanwege het niet beproeven van de 7 exemplaren in de muntbus. Wanneer 7 exemplaren in de muntbus zaten, dan betekent dit dat tijdens deze periode $ca. 7 \times 400$ ^[22] = 2.800 exemplaren van de Bourgondische goudgulden werden aangemaakt in Mechelen.

[21] ARA, RK, reg. 18 242, f° I v°

[22] In de 15de en 16de eeuw was het in de Brabantse ateliers heel courant dat per *ca.* 400 geproduceerde gouden munten, er 1 in de muntbus werd gestopt ter controle bij de *essayeerder*. Dit getal kan worden afgeleid uit een aantal muntmeesterrekeningen die zijn getranscribeerd in de *Bijlagen* aan van der Chijs 1851. Over de periode van 1474 tot 1520 tonen de geanalyseerde rekeningen de verhouding productie/muntbus voor de Philippusgulden en de Karolusgulden voor Antwerpen en Maastricht: de modale waarde schommelde rond 400. In Brabant kwam het sporadisch voor dat de ordonnantie zelf deze verhouding oplegde. Dit is o.m. het geval voor de Leuvense gouden peter. De ordonnantie

Deze stelling wordt onderbouwd doordat uit de muntmeesterrekening van dezelfde Jan Cobbe, maar dan voor de productie in Antwerpen – die onmiddellijk aansluit met de productie van Mechelen – startend op 25 december 1485 en eindigend op 20 januari 1487 (3de rekening uit tabel 2), blijkt dat hij de verwerkte hoeveelheid goud van Mechelen nu wel in rekening brengt. Jan Cobbe stelt in deze rekening dat 5.301 Bourgondische goudguldens werden gemaakt, inclusief die van Mechelen.

Deze rekening (ARA, RK, reg. 17 882, f° 43 r°) gaat als volgt:

ONTFANCK

lerst vanden wercke van den gouden penninc geheeten Bourgoensche gulden geordineert tot 19 karaten fijns gouts in alloye, den engelschen noble geslagen bij coninck henrick gerekent voir fijn, gealieert met 4 karaten fijns zilvers ende 1 karaat coopers ter remedien in alloye van eenen 12de deele van 1 karaat van 72 in de snede int troysche marc tot eenen halven ingelschen ter remedien int gewicht op elck marc wercx, zijn gewracht geweest, net seiz[aillen] afges[lagen] 5301 gulden, die wegen 73 marc 5 oncen werx, die beloopē 58 marc 2 oncen 4 jngels 3 fierling fijns gouts #

In de marge staat:

Daer inne begrepen tgeen des inden Munten van Mechelen van goude gewracht was en daer af t oepeningen van den bussen van den werke mits der cleynheyt niet gevisiteert en was.

De hoofdtekst gaat verder:

Dair af mijne genede heeren hebben voir elcker marc fijns gouts 17 8 grot[en], den gulden gerekent voir 5 ½ grooten, comen ter somme van 5 £ 3 ½ 2 8 groten 11,5 miten ...

Dat het hier gaat over de Sint-Andriesgulden met het kruis wordt aangetoond door de instructie, gedateerd op 16 april 1485, en gericht aan Jan Cobbe voor de muntslag in Mechelen. Deze instructie, geschreven in de Franse taal, ondertekend door R. Cleerhage, is door Jan Cobbe hernomen in zijn rekening, en voorzien van zijn bemerking in het Nederlands (ARA, RK, reg. 18 242 f° IV v^o). Wij geven het einde van de instructie en zijn bemerking hierna weer:

van 10 mei 1430 stelde “... ende van elcken 500 der voirs. guldens penningen sal onse waerdeyn in die busse werpen, die ...”. In Vlaanderen controleerde de waardijn blijkbaar iets minder streng dan in Brabant, aangezien daar vaak per 500 gouden munten er 1 in de muntbus ging (cfr. Martiny 2014, II, p. 41, 64, 69, 81 en 103; III, p. 48, 66, 83, 104). In dit verband moet dus worden gesteld dat 2.800 stuks een orde van grootte is, en waarschijnlijk een ondergrens, en 3.500 een bovengrens. Toch blijft het geheel compatibel met een totale productie van 5.301 Bourgondische guldens. Wij moeten er hier op wijzen dat van der Chijs dit probleem wel heeft onderkend (zie p. 181, voetnoot 1), maar hij legde het verband met de Mechelse muntslag niet!

... Ceste présente instruction a este faicte en la chambre des comptes de mon très redoubte Seigneur monss.^r le duc à Bruxelles, par lordonnance et expres commandement de mon dict Seigneur le 16 jour d'avril 1485 apres Pasques. R. Cleerhage.

Ende hoewel de voirs. instructie ofte ordonnancie egheene mencie en maect van eenegen guldenen penningen soe is nochtans myns voirs. gened. heeren wille ende meyninge geweest dat men in de voirs. munten soude maken guldene penningen metten cruyse van Sint Andriese op ten slach ende voet als die voirs. meester gedaen hadde in der munten van Antwerpen, teweten van 19 karaten fyns gouts in alloye gealieert met 4 karaten fyns zilvers ende een karaet coopers ter Remedien in aloye van eenen 12ten deele van eene karaet, van 72 inden snede int troyische marc tot eenen ½ engelse ter remedien int gewicht op elck marck werx.

Dit aspect is over het hoofd gezien door F. Verachter, en door A. de Witte, en door diegenen die deze auteurs kopieerden. De Witte vergist zich trouwens wat betreft de periode van de 3de rekening van Antwerpen: in dit atelier wordt niet meer gemunt na 20 januari 1487 (n.s.), tot op 5 juli 1487 de activiteiten in Antwerpen hernemen. Bovendien is het zeer onwaarschijnlijk dat er een Bourgondische goudgulden van het type Sint-Andries met het kruis zou bestaan met het jaar 1487 (zoals vermeld in Vanhoudt 2015, nr. 68), aangezien januari 1487 voor de Bourgondische administratie nog het jaar 1486 was, vanwege hun gebruik van de paasstyl. Daarna werden geen guldens meer geslagen tot de 5de emissie (Sint-Andries met wapenschild). De Sint-Andriesgulden uit 1487 is van een totaal ander type dan de Andriesgulden waarvan sprake.

Specifiek voor de periode B is dat op 5 juli 1487 te Antwerpen wordt gestart, maar reeds op 2 november 1487 gaat de muntslag door in Mechelen – Antwerpen valt stil – en die loopt tot 3 juni 1488. De rekening van Peter Cobbe (zoon van Jan Cobbe) RK, reg. 17 882 f° 56 r° vermeldt:

... Ende hebben die selve myne genede heeren mits zekeren redenen hen dair toe porrende mit anderen hueren geneden openen bezegelden brieven gegeven tAntwerpen den ij." dach van novembris int voors. jaer lxxxvij, geordineert dat van den voors. ij." novembris lxxxvij voortane, ende alsoe lange alst hueren geneden gelieve soude, by den voirs. meester particulier geslagen ende gemunt worden in huere genaden stad van Mechelen, penningen beyde van goude ende van zilvere van gelycken gewichte ende alloye als die ghene die lest gemunt waren in der voirs. stad van Antwerpen...

Een echte reden voor deze relocatie wordt niet gegeven. J. Baerten verwijst in dit verband terecht naar de dreiging van de burgeroorlog.

Dezelfde rekening van Peter Cobbe (f° 56 v°) vermeldt dat vanaf 20 december 1487 de koers stijgt met 1/3 t.o.v. de koers zoals zij was bepaald voor Antwerpen, maar met behoud van massa en gehalte, en dit voor alle munten uit de periode.

De 2de commissiebrief aan Peter Cobbe, die *ca.* 2 maanden eerder is gedateerd dan de invoegetrede van 20 december 1487, kondigde reeds op 2 november 1487 verhoogde koersen aan van $\frac{1}{9}$.

De verhoging met $\frac{1}{9}$ is uitgedrukt t.o.v. de koersen vermeld in de instructie die dateert van 5 juli 1487^[23].

Mechelen herstart op 7 juni 1488 en werkt tot 19 november 1488 (periode C) en produceert, steeds onder de 3de emissie, dubbele en enkele griffioenen maar, t.o.v. periode B, met verlaagd gehalte, met behoud van de massa en verhoogde koers!

Periode C en D overlappen elkaar met enkele dagen; Peter Cobbe rekent in zijn rekening over periode D de huishuur van het atelier aan van periode C én D.

BESCHRIJVINGEN VAN DE BRABANTSE MUNTEN, GESLAGEN IN MECHELEN

De beschrijvingen staan in chronologische volgorde en zijn opgedeeld volgens de perioden A, B, C en D. De beschrijvingen van de munten zijn deels overgenomen uit Vanhoudt 2015^[24]; de betrokken tekstdelen en illustraties werden grijs omkaderd.

Alle cijfergegevens staan in tabelvorm en zijn geput uit de commissiebriefen, instructies en rekeningen van het ARA, RK, reg. 17 882 en 18 242. De getallen die Verachter [1840] publiceerde, en die werden gekopieerd door van Gelder & Hoc [1960], bevatten onjuistheden.

Het blijft interessant om de omschriften van de munten en de titulatuur van Maximiliaan en Filips van nabij te bekijken. De teksten van de omschriften zijn vaak uniek in het monetaire stelsel van toen: de zuiver religieuze boodschap *De naam des Heren zij gezegend* verdwijnt en de tekst krijgt een meer politieke boodschap. Of deze boodschap – in het Latijn – ook begrepen werd door de gewone gebruiker is zeer de vraag.

Ook de beeldenaar van de munten geeft aanleiding tot een aparte commentaar.

[23] ARA, RK, reg. 17 882, f° 60 v° tot f° 62.

[24] Met dank aan Hugo Vanhoudt. Vereenvoudiging gaat steeds ten koste van precisie: we zijn ons bewust van het feit dat een catalogus niet altijd de complexiteit van de werkelijkheid – slagaantallen in relatie tot de muntplaats en op de juiste tijdstippen – kan weergeven. Daarom werden de gegevens waar we afwijken van Vanhoudt 2015 (en doorgaans ook vG&H) op een blauwe achtergrond geplaatst.

Periode A (12 april tot 24 december 1485) – 2de emissie: dubbele stuiver, stuiver en halve stuiver (ook resp. dubbele, enkele en halve Mecheleer genoemd)

Dubbele Mecheleer – Ø 27 mm

80

80·ME – MECHELEN

= dW-552

+ M^O T^RC^HI^DV^CV T^VS^T B^G B^R D^NS M^L
+ S^IT N^OM^EN D^OM^IN^I B^EN^ED^IC^TV^M [T^M] | †

Z.J. Interpunctie 8

Mecheleer – Ø 28 mm

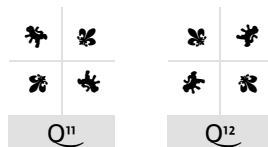
81

81·ME – MECHELEN

= dW-553-554

+ M^O T^RC^HI^DV^CV T^VS^T B^G B^R D^NS M^L
+ B^EN^ED^IC H^ER^ED^IT^TI T^VE | †

Z.J. R² Interpunctie 8; Q¹¹ en Q¹²

Halve Mecheleer – Ø 24 mm

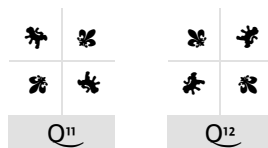
82

82·ME – MECHELEN

= dW-555

+ M^O T^RC^HI^DV^CV T^VS^T B^G B^R D^NS M^L
+ B^EN^ED^IC T^NI^MT M^ET D^NO | †

Z.J. R¹ Interpunctie ° en Q¹¹

	Dubbele Mecheleer	Mecheleer	Halve Mecheleer
Snede	80	80	131
Massa (in g)	3,06	3,06	1,87
Gehalte (in denieren koningszilver)	10	5	4
Gehalte fijn zilver (in ‰)	799	399	319
Koers (gr Vl)	6	3	1 ½
Aantal mark wercx gemunt	43.203 $\frac{5}{8}$	5.744 $\frac{5}{8}$	11.549
Aantal mark koningszilver gemunt	36.003 $\frac{1}{48}$	2.393 $\frac{19}{32}$	3.849 $\frac{2}{3}$
Theoretisch slagaantal	3.456.290	459.570	1.512.919

Qua beeldenaar gelijken deze munten sterk op de dubbele stuiver, stuiver en halve stuiver van Karel de Stoute en Filips de Goede: zij zijn van het Bourgondische type en hebben een klassieke (Brabantse) interpunctie van dubbele of enkele ringetjes. Vertaald staat op de voorzijde van de drie types ‘munt van de aartshertogen van Oostenrijk, (hertogen) van Bourgondië, Brabant, Heren van Mechelen’. Terwijl de dubbele Mecheleer op de keerzijde nog de religieuze boodschap *Sit nomen domini benedictum* draagt, zijn de omschriften van de enkele en halve Mecheleer reeds anders: zij dragen resp. de volgende boodschap *Zegen uw erfenis*, en *Mijn ziel prijst de Heer*. Beide spreuken zijn ontleend aan het boek der psalmen en zijn dus religieus van aard.

De gegevens over de *seigneurie* of sleischat uit de muntmeesterrekening gaan als volgt:

	Dubbele Mecheleer	Mecheleer	Halve Mecheleer
Aantal mark koningszilver gemunt	36.003 $\frac{1}{48}$	2.393 $\frac{19}{32}$	3.849 $\frac{2}{3}$
Relatieve sleischat (in gr Vl per mark koningszilver gemunt)	24	24	24
Absolute sleischat (in gr Vl)	864.072 $\frac{1}{2}$	57446 $\frac{1}{4}$	92.392
Aangemunt bedrag (in gr Vl)	20.737.740	1.378.710	2.269.378 $\frac{1}{2}$
Sleischat/aangemunt bedrag	4,17%	4,17%	4,07%

Wat betreft het tarief voor de sleischat, vergist van Gelder 1995, p. 32, zich waar hij schrijft dat de sleischat 24 stuiver/mark zilver bedraagt i.p.v. 24 gr/mark koningszilver.

Bourgondische goudgulden of Andriesgulden

Zoals aangetoond heeft het atelier van Mechelen tijdens deze periode A ook Bourgondische goudgulden aangemaakt, conform de gegevens hieronder. Deze stukken behoren tot de 2de emissie.

	Andriesgulden
Snedes	72
Massa (in g)	3,40
Gehalte (in karaat)	19 goud + 4 zilver
Gehalte fijn (in ‰)	792 goud + 167 zilver
Koers (gr Vl)	60
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	73 ⁵ / ₈
Aantal mark zuiver goud gemunt	58 ⁵⁵ / ₁₉₂

Het slagaantal voor Mechelen ligt tussen 2.800 en 3.500 exemplaren; het saldo (2.501 resp. 1.801 ex.) werd in Antwerpen gemaakt. Terecht stelt zich de vraag of de in Mechelen geproduceerde gulden het jaartal 1485 droeg en logischerwijze, of de in Antwerpen aangemaakte gulden 1486 als jaartal had? Of heeft men oudere voorzijdestempels verder gebruikt? Brabantse Andriesgulden met het kruis met de jaartallen 1485 en 1486 (of ongedateerde Brabantse gulden) zijn tot op heden, bij mijn weten, niet teruggevonden. Een passend antwoord op deze vragen is er dus voorlopig niet. Merk hierbij op dat dezelfde Bourgondische goudgulden, aangemunt in Gent tussen 2 juni 1484 en 12 juni 1485, evenmin is teruggevonden (zie Martiny 2014, III, p. 106). Eigenlijk is het niet verwonderlijk dat bij een dergelijk (laag) slagaantal van 5.301, er vandaag geen exemplaren overgeleverd zijn.

Ter informatie tonen wij hierna de Andriesgulden met het kruis (Ø 23 mm) uit de 1ste emissie. De snede en het goudgehalte van de gulden uit deze 1ste emissie zijn identiek aan die van de 2de emissie.

68·AN – ANTWERPEN

= DelmG:75 = dW-531

**NON TROV TUSTR BRABANCIE
STRICTVS ANDREAS 1482**

De gegevens m.b.t. de *seigneurie* of sleischat voor de Andriesgulden van de 2de emissie gaan als volgt:

	Andriesgulden
Aantal mark fijn goud gemunt	58 ⁵⁵ / ₁₉₂
Relatieve sleischat (in gr VI per mark fijn goud gemunt)	17
Absolute sleischat (in gr VI)	990 ¹⁶⁷ / ₁₉₂
Aangemunt bedrag (in gr VI)	318.060
Sleischat/aangemunt bedrag	0,31%

Periode B (2 november 1487 tot 3 juni 1488) – 3de emissie: zilveren reaal, dubbele griffioen, griffioen en groot

Tijdens de 3de emissie wordt de Mechelse periode B voorafgegaan door de muntslag in Antwerpen, over een korte periode, nl. van 5 juli tot 2 november 1487. De dubbele griffioen en de groot die onmiskenbaar in Antwerpen werden aangemaakt, worden hierna eerst afgebeeld. Daarna richten wij onze aandacht op de Mechelse (of althans vermoedelijk Mechelse) exemplaren van de 3de emissie, geslagen van 2 november 1487 tot 3 juni 1488. De detailbeschrijving van alle munttypes zijn die van de Mechelse muntslag.

Dubbele griffioen, geslagen in Antwerpen – Ø 27 mm

Foto's PKB (met dank aan J. van Heesch)

Groot, geslagen in Antwerpen – Ø 23 mm

91

Foto's PKB (met dank aan J. van Heesch)

De Mechelse (of althans vermoedelijk Mechelse) muntslag wordt hierna in detail beschreven.

Zilveren reaal – Ø 34 mm

Foto's PKB (met dank aan J. van Heesch)

86·ME – MECHELEN

= dW-556-557

+ CVSTODIAT C'ITOR O'IM HV'ILE S' VV SVV 188A
 W DET TIBI I' T'RI S V' W TWT Z I' CEL GLORI[T]

1487 **R³** Interpunctie °; var.: buste naar rechts (PKB)

Dubbele griffioen – Ø 27 mm

87

87·ME – MECHELEN

= dW-559-560

W NO TRG[E]T RO R[EG] Z PHI TRDV [TV] B [G B]
 W S TLVV[M] FTO DNE P[O]P[V]L[V]M TVV[M] **ORS** 188A

1487 **R²** Interpunctie °; var.: W i.p.v. W op de keerzijde

Enkele griffioen – Ø 28 mm

Privéverzameling

90·ME – MECHELEN

= dW-561

☼ DENTR[I] SIMPLEX NOITT GRIFO[NVS]
 DEV[M] PLUS TMT QVT ARGENTV

Z.J.

Interpunctie °; var.1: groter schild en grotere letters; var.2: legende begint op 9 uur

Groot – Ø 23 mm

91·ME – MECHELEN

= dW-562-563

+ GROSS RO RG Z PHI TROV TV BG BR[IT]
 + DEV[M] PLUS TMT QVTM ARGENTVM

Z.J.**R2**

Interpunctie * en °; var.: + SI[M]PLEX
 GROSS TROV TV

	Zilveren reaal	Dubbele griffioen	Griffioen	Groot
Snede	34	68	73 ½	135
Massa (in g)	7,20	3,60	3,33	1,81
Gehalte (in denieren fijn zilver) ^[25]	11 ⅙	11 ⅙	6	2 ⅔
Gehalte fijn zilver (in ‰)	931	931	500	222
Koers (gr VI)	18	9	4 ½	1
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	863 ⅜	9.068 ⅜ ₁₆	13.790 ⅜ ₁₆	3.511 ⅜ ₈
Aantal mark fijn zilver gemunt	803 241/576	8.438 521/1152	6.895 1/32	780 11/36
Theoretisch slagaantal	29.355	616.637	1.013.570	474.036

Deze tabel geeft de muntvoet weer, van toepassing tussen 20 december 1487 en 3 juni 1488, toen er in Mechelen gemunt werd.

^[25] In deze en alle hierna volgende instructies, rekeningen e.d. werd het zilveragehalte uitgedrukt t.o.v. zuiver zilver i.p.v. koningszilver. Tijdens de regering van Karel V zullen de officiële documenten echter opnieuw koningszilver vermelden, om pas onder Filips II definitief zuiver zilver te hanteren.

Voor deze vier munttypes dienen wij er op te wijzen dat het slagaantal van de bovenstaande tabel een percentage munten geslagen in Antwerpen omvat. Zo bestaan er met zekerheid Antwerpse dubbele griffioenen en groten. Een onderscheid in slagaantallen tussen Antwerpen en Mechelen kan echter niet worden gemaakt, zelfs niet bij benadering, aangezien geen informatie beschikbaar is in de vierde rekening van Peter Cobbe wat betreft sequentie of atelierbezetting; de reden hiervoor werd eerder uiteengezet. Een opsplitsing van de slagaantallen tussen Antwerpen en Mechelen, zoals vermeld in Vanhoudt 2015, is dus ook niet mogelijk. Wij komen hierop terug in het hoofdstuk Conclusies.

De koers van de groot werd niet verhoogd met $\frac{1}{8}$, in tegenstelling tot alle andere munttypes uit periode B.

De zilveren reaal was een munt van een totaal nieuw type, was extra zwaar, en had een hoog gehalte fijn zilver. Waarschijnlijk was de koningskroning van Maximiliaan in 1486 de aanleiding om nieuwe types uit te brengen. De zilveren reaal had een beperkte oplage van 29.355 stukken. De aanmaak startte mogelijk in Antwerpen en ging eventueel over naar Mechelen op 2 november 1487: deze munt heeft geen expliciete indicaties die duidelijk naar het atelier wijzen. Wij komen hierop terug in het hoofdstuk Conclusies. Maximiliaan wordt in $\frac{3}{4}$ afgebeeld met zwaard en rijksappel in de handen (het PKB bezit evenwel ook een variant met Maximiliaan in profiel). De keerzijde vertoont een monogram gevormd met een aantal letters uit de namen van Maximiliaan en Philips.

Het omschrift^[26] op de voorzijde gaat als volgt: *Custodiat creator omnium humilem servum suum* (vertaald: *Moge de Schepper van alles zijn nederige dienaar beschermen*) en op de keerzijde: *Det tibi in terris virtutem et in celis gloriam* (vertaald^[27]: *Moge hij u op aarde deugd en in de hemel roem geven*).

De muntordonnantie van 11 december 1489 (zie voetnoot 15) beschrijft de zilveren reaal als ‘... eenen penninc es van tooge en paramente ...’, hetgeen letterlijk betekent: een pronkmunt. In de Franse vertaling van de ordonnantie zou staan *denier de payement* i.p.v. *denier de parement*. ‘Payement’ is in deze context zinloos^[28], en het kan hier uitsluitend gaan om een contemporaine transcriptiefout. Het feit dat de zilveren reaal in 1489 als een pronkmunt werd bestempeld is mogelijk een gedeeltelijke verklaring voor de kleine oplage.

Het omschrift van de voorzijde van de dubbele griffioen gaat als volgt: *Zilveren munt van de Rooms koning en de aartshertog Filips van Oostenrijk, (hertog) van Bourgondië en Brabant*. De keerzijde heeft als boodschap: *Heer behoed Uw volk*. Ook deze munt had een hoog zuiver zilveragehalte.

[26] van der Chijs 1851, p. 191.

[27] Met dank aan Johan van Heesch, PKB, voor de exacte vertaling.

[28] Groustra-Werdekker 2001, p. 32 e.v.

Het hoge gehalte van de zilveren reaal en van de dubbele griffioen zou deze munten aantrekkelijk moeten maken voor thesaurisatie in tijden van onlusten. Nochtans komen deze twee munttypes uiterst weinig voor in muntschatten.

Het omschrift van de voorzijde van de griffioen gaat als volgt: *Enkele denier genaamd griffioen*. De keerzijde heeft als boodschap: *Bemin God meer dan het geld*. De griffioen is ongedateerd en bevat slechts 500‰ zilver. Eigenaardig genoeg draagt deze munt geen enkele verwijzing naar Maximiliaan en Filips.

Wat betreft de groot, staat de gekroonde M voor Maximiliaan. De omschriften van de dubbele griffioen worden hernomen, maar i.p.v. 'zilveren munt' plaatst men hier 'groot'. De groot is ongedateerd en heeft een zuiver zilvergehalte per groot dat zeer nauw aansluit bij dat van de griffioen.

De gegevens uit de muntmeesterrekening m.b.t. de sleischat gaan als volgt:

	Zilveren reaal	Dubbele griffioen	Griffioen	Groot
Aantal mark fijn zilver gemunt	803 $\frac{241}{576}$	8.438 $\frac{521}{1152}$	6.895 $\frac{1}{32}$	780 $\frac{11}{36}$
Relatieve sleischat (in gr VI per mark fijn zilver)	13 $\frac{3}{8}$	13 $\frac{3}{8}$	13 $\frac{3}{8}$	13 $\frac{3}{8}$
Absolute sleischat (in gr VI)	10.745 $\frac{3323}{4608}$	112.864 $\frac{2755}{9216}$	92.221 $\frac{11}{256}$	10.436 $\frac{169}{288}$
Aangemunt bedrag (in gr VI)	528.385 $\frac{1}{2}$	5.549.730 $\frac{3}{4}$	4.561.063 $\frac{19}{32}$	474.035 $\frac{3}{8}$
Sleischat/aangemunt bedrag	2,03%	2,03%	2,02%	2,20%

Periode C (7 juni tot 19 november 1488) – 3de emissie: dubbele en enkele griffioen

De dubbele en enkele griffioen zijn tijdens periode C enkel in Mechelen aangemunt, en zien er uit zoals de overeenkomstige munten uit periode B. De dubbele griffioen draagt op de keerzijde als muntteken een adelaar i.p.v. een kroon (zie verder onder *Conclusies*).

Foto's PKB (met dank aan J. van Heesch)

	Dubbele griffioen	Griffioen
Snede	68	73 ½
Massa (in g)	3,60	3,33
Gehalte (in denieren fijn zilver)	10 ⅓	5 ½
Gehalte fijn zilver (in ‰)	861	458
Koers (gr Vl)	10	5
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	15.088 14/31	17.601 7/8
Aantal mark fijn zilver gemunt	12.992 5/6	8.067 101/192
Theoretisch slagaantal	1.026.018	1.293.738

De slagaantallen in Vanhoudt 2015 kloppen niet helemaal met de cijfers uit de rekeningen. De slagaantallen uit bovenstaande tabel zijn uitsluitend voor het Mechels atelier uit periode C. Het Antwerpse atelier functioneerde niet.

De gegevens uit de muntmeesterrekening m.b.t. de sleischat gaan als volgt:

	Dubbele griffioen	Griffioen
Aantal mark fijn zilver gemunt	12.992 5/6	8.067 101/192
Relatieve sleischat (in gr Vl per mark fijn zilver)	52	62
Absolute sleischat (in gr Vl)	675.627 ⅓	500.186 59/66
Aangemunt bedrag (in gr Vl)	10.260.180	6.468.689 1/16
Sleischat/aangemunt bedrag	6,58%	7,73%

Periode D (11 november 1488 tot 24 december 1489) – 4de emissie: halve nobel, dubbele en enkele penninck

Halve nobel – Ø 27 mm

98

98·ME – MECHELEN **NO RO RE Z PHI TROND TVS B[VR]G[OEN] BRT[B Z LIM]**
= DelmG-681 = dW-534 **REFORMATIO GVERRE PTX EST T[INNO] 1488**

1488

Interpunctie +

	Halve nobel
Snede	72
Massa (in g)	3,40
Gehalte (in karaat)	23
Gehalte fijn (in ‰)	958
Vermoedelijke koers (gr VI)	132
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	2.258 ⁹¹ / ₁₂₈
Aantal mark zuiver goud gemunt	2.164 ¹⁸³⁷ / ₃₀₇₂
Theoretisch slagaantal	162.627

De gegevens uit de muntmeesterrekening m.b.t. de sleischat voor de halve nobels van de 4de emissie gaan als volgt:

	Halve nobel
Aantal mark fijn goud gemunt	2.164 ¹⁸³⁷ / ₃₀₇₂
Relatieve sleischat (in nobel per mark fijn goud gemunt)	2
Absolute sleischat (in nobel)	4.329 ³⁰¹ / ₁₅₃₆
Aangemunt bedrag (in nobel)	81.313 ³ / ₁₆
Sleischat/aangemunt bedrag	5,32%

Dubbele penninck met de twee helmen – Ø 28 mm

99

99·ME – MECHELEN

= dW-565

MONETT DVCIS BRAB[AN]DIE Z L[IMB]

TMISSIT BELLO PTX RESTITVRET |

Z.J.

Interpunctie +; var.: **RESTOURET**; schilden van Brabant en Limburg

Enkele penninck met de vier leeuwen – Ø 26 mm

Foto's PKB (met dank aan J. van Heesch)

101-ME – MECHELEN
= dW-566

MONETT DVCIS BRABANCIE Z LI(MB)
REFORMATIO GUERRÆ PTX EST 1488

1488

R3

Interpunctie +; schilden van Brabant en Limburg

	Dubbele penninck		Enkele penninck	
Snede	66		82	
Massa (in g)	3,71		2,98	
Gehalte (in denieren fijn zilver)	9 2/3		6	
Gehalte fijn zilver (in ‰)	806		500	
Koers (gr VI)	12		6	
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	3.048	3.579 3/8	3.064	7.535 3/4
Aantal mark fijn zilver gemunt	2.455 1/3	2.883 37/96	1.532	3.767 7/8
Theoretisch slagaantal	201.168	236.239	251.248	617.932

Alle munten uit deze periode dragen een expliciete verwijzing naar Mechelen: de gouden halve nobel draagt op de keerzijde een M (van Mechelen) in het centrum, en de zilveren munten dragen het Mechels wapenschild op de keerzijde.

De halve nobel, in de volksmond ‘schuitken’ genoemd, draagt op de voorzijde het omschrift *Munt van de Rooms koning en van Filips, aartshertog van Oostenrijk, (hertog) van Bourgondië, Brabant en Limburg*. Op de keerzijde staat: *De vrede is een herstelling van de oorlog in het jaar 1488*.

De uitgiftekoers van de halve nobel wordt in de rekening 18 242 niet expliciet vermeld. Wel worden er vier licht onderscheiden koersen vermeld van resp. 132, 138, 144 en 160 gr VI. Deze moeten worden beschouwd als de koersevolutie over een periode van 13 maand. De vermoedelijke uitgiftekoers was 132 gr VI; in de literatuur wordt vaak 144 gr VI aangehouden.

De zilveren munten hebben wat men noemt een anoniem karakter, aangezien zij noch Maximiliaans noch Filips' naam vermelden. De dubbele penning met de twee helmen – eigenlijk een 4 stuiver-stuk – draagt op de keerzijde het omschrift: *De vrede wordt hersteld na oorlog*; de enkele penning met de vier leeuwen – een 2 stuiver-stuk – draagt op de keerzijde: *De vrede is een herstelling van de oorlog*.

De vraag stelt zich waarom Maximiliaan voor deze zilveren munten zijn koninklijke ambities liet varen? Misschien was de institutionele crisis zodanig ten top gedreven dat Maximiliaan de lokale elite – die steeds tegen hem geageerd had – niet verder wilde provoceren.

De gegevens uit de muntmeesterrekening m.b.t. de *seigneurie* of sleischat gaan als volgt:

	Dubbele penninck		Enkele penninck	
Aantal mark fijn zilver gemunt	2.455 $\frac{1}{3}$	2.883 $\frac{37}{96}$	1.532	3.767 $\frac{7}{8}$
Relatieve sleischat (in gr VI per mark fijn zilver)	120	102	120	102
Absolute sleischat (in gr VI)	294.639	294.105 $\frac{5}{16}$	183.840	384.323 $\frac{1}{4}$
Aangemunt bedrag (in gr VI)	2.414.016	2.834.865	1.507.488	3.707.589
Sleischat/aangemunt bedrag	12,21%	10,37%	12,20%	10,37%

FOUTEN IN DE TRANSCRIPTIES VAN F. VERACHTER

F. Verachter heeft de Mechelse ordonnances, commissiebriefen, instructies en rekeningen selectief getranscribeerd: (delen van) zinnen die hij als overbodig beschouwde liet hij achterwege. Van tijd tot tijd verving hij de weglatingen door 'enz.' in zijn transcripties, de lezer de indruk latend dat alles werd weergegeven. Zijn weglatingen betreffen bijstellingen die details beschrijven die geen directe impact hebben op de technische gegevens van de munten en de details over kosten van onderhoud aan het atelier, brandstofkosten, en andere kosten, zoals o.a. verplaatsingskosten.

Deze transcripties werden gepubliceerd in Verachter 1840, p. 25-56, maar bevatten een aantal fouten, waarvan sommige een directe impact hebben op de cijfermatige muntgegevens. Teneinde de leesbaarheid van dit artikel te verhogen wordt in bijlage II een overzicht gegeven van de opeenvolging van de commissiebriefen, instructies, en rekeningen, en dit voor de vier Mechelse periodes A, B, C en D zoals hierboven beschreven. De transcriptiefouten werden daarin rechtgezet.

CONCLUSIES M.B.T. DE BRABANTSE MUNTSLAG

Peter Cobbe muntte in Antwerpen vanaf 5 juli 1487, verhuisde zijn activiteiten naar Mechelen, en startte daar op 2 november 1487. Op geen enkele manier is te achterhalen welke types munten (zilveren reaal, dubbele griffioen, griffioen en groot) hij aanmaakte, eerst in Antwerpen, dan in Mechelen. Toch kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

1. Van de dubbele griffioen zijn er voor Brabant drie verschillende types aangemunt:
 - in Antwerpen van 5 juli 1487 tot 2 november 1487: dubbele griffioenen met massa 3,60 g – gehalte 931‰ fijn zilver – koers 8 gr VI of 4 stuiver
 - in Mechelen van 2 november 1487, met beslissing tot een koersverhoging met ingang van 20 december 1487, tot 3 juni 1488: massa 3,60 g – gehalte 931‰ fijn zilver – koers 9 gr VI of 4 ½ stuiver
 - in Mechelen van 7 juni 1488 tot 19 november 1488: massa 3,60 g – gehalte 861‰ fijn zilver – koers 10 gr VI of 5 stuiver.

Men mag in rede aannemen dat het Mechels atelier zich wilde onderscheiden van het Antwerpse met een merkteken. Het ligt voor de hand om de Antwerpse dubbele griffioenen te binden aan wat van Gelder & Hoc 68-1 subtype a noemen, d.w.z. de munt met het Antwerps handje (✚) op de voorzijde (*zie de afbeeldingen*).

Van Gelder & Hoc onderkennen nog een subtype b met een kroon (☼) als (atelier)teken op beide zijden van de munt, en een subtype c met een kroon op de voorzijde en een adelaar (☼) op de keerzijde.

De wijziging in een atelierteken op de voorzijde kan niet in verband worden gebracht met een wijziging in de persoon van de muntmeester: deze bleef immers dezelfde. Het muntteken werd soms wel gewijzigd om de controlerende overheid toe te laten munten van een nieuwe emissie met gewijzigde massa en/of gehalte te onderscheiden van die van (de) voorgaande emissie(s). Deze praktijk werd niet toegepast bij wijzigingen van de koers.

Tijdens periode C daalde het zilveragehalte van de dubbele griffioen van (omgerekend) 931‰ naar 861‰: een wijziging in een (discreet) teken om dit aan te geven is dus plausibel, maar kan niet met zekerheid worden aangetoond op basis van documenten. Wel kunnen de volgende logische besluiten worden geformuleerd met betrekking tot de dubbele griffioen:

- de relocatie op 2 november van Antwerpen naar Mechelen werd expliciet gemaakt door op de voorzijde het handje te vervangen door de kroon (dit is subtype b). De massa en het gehalte worden niet gewijzigd, en dus blijft de keerzijde (met kroon) ook ongewijzigd
- de wijziging in gehalte na 7 juni 1488 (start van periode C) werd expliciet gemaakt door op de keerzijde een adelaar in het omschrift te plaatsen (dit is subtype c).

De tabel hierna biedt het geresumeerd overzicht:

Atelier	Periode	Vz	Kz	Massa	Gehalte
Antwerpen	05/07/1487 – 02/11/1487			3,60	931
Mechelen	02/11/1487 – 03/06/1488			3,60	931
Mechelen	07/06/1488 – 19/11/1488			3,60	861

Of de kroon op de voorzijde een atelierteken is moet toch met enige reserve worden geponeerd. De dubbele griffioenen van Vlaanderen en Holland dragen eveneens op beide zijden een kroon aan het begin van het omschrift. Het onderscheid tussen de ateliers van de dubbele griffioen wordt gemaakt doordat in de titulatuur op de voorzijde expliciet wordt verwezen naar ofwel Brabant (letter B), ofwel Vlaanderen (zonder letter), ofwel Holland (letter H), of Gelderland (letter G). Bovendien is de interpunctie verschillend.

Merk op dat de Brabantse dubbele griffioen alleen voorkomt met het jaar 1487. Aangezien Pasen op 6 april 1488 (n.s.)^[29] viel, heeft het Mechels atelier tijdens periode B, op een totaal van 7 maanden, 5 volle maanden geopereerd in het jaar 1487 (van 2 november 1487 tot 5 april 1487 in de paasstijl). Toch is deze informatie onvoldoende om het enige (munt)jaar van 1487 te verklaren, aangezien Mechelen nog 5 ½ maand opereerde tijdens periode C (van 7 juni 1488 tot 19 november 1488), en toen meer dan 1 miljoen stuks heeft geslagen.

Voor de enkele griffioen geeft van Gelder & Hoc 1960 voor Brabant, in tegenstelling tot de dubbele griffioen, geen subtypes die zouden verband houden met een verschillend atelierteken. Alle griffioenen hebben een kroon als teken in het omschrift van de voorzijde. De keerzijde heeft geen teken dat het begin van het omschrift aanduidt. Mogen wij dan, vanwege het ontbreken van het Antwerps handje, besluiten dat er in Antwerpen tussen 5 juli en 2 november 1487 geen griffioenen zijn aangemaakt? Zou Antwerpen niet voldoende chauvinistisch zijn geweest om, zoals voor de dubbele griffioen en de groot, het handje op te eisen? Bovendien is er geen visueel onderscheid mogelijk tussen de griffioen geslagen tijdens de periode B (massa 3,33 g en gehalte 500%) of tijdens de periode C (massa 3,33 g en gehalte 458%). Dit zou dan kunnen betekenen dat alle Brabantse griffioenen in Mechelen werden geproduceerd. Het lijkt zo, maar zekerheid hierover kan niet worden gegeven. Van der Chijs aarzelt niet om deze munt toe te wijzen aan Mechelen, echter zonder verantwoording. De Witte wijst de griffioen toe aan Antwerpen en Mechelen. Het veilinghuis Jean Elsen & ses fils s.a. wijst de Brabantse griffioen systematisch toe aan Mechelen.

^[29] Strubbe & Voet 1960, Tabel I, p. 127. Wij hebben hier aangenomen dat het jaar werd gewisseld op de dag van Pasen. In Brabant zou, in die periode, het wisselen van het jaartal ook voorkomen op Goede Vrijdag.

Geen enkele griffioen is gedateerd.

Het verschil tussen Vlaamse en Brabantse griffioenen is subtiel: de Vlaamse griffioenen onderscheiden zich enkel door de typisch Vlaamse interpunctie met de klaverblaadjes (♣ of ♠).

2. De zilveren reaal krijgt in de instructie van 5 juli 1487 een koers van 16 gr VI of 8 stuiver. In de 2de commissiebrief voor Peter Cobbe van 2 november 1487 krijgt deze munt een koers van 18 gr VI of 9 stuiver. Dit is eveneens het gevolg van de koersverhoging van de IX^{de} penninc. Van Gelder & Hoc onderkennen geen varianten of subtypes; de Witte onderkent varianten in de omschriften, maar preciseert ze niet nader. Hij wijst de reaal toe aan Antwerpen en Mechelen.

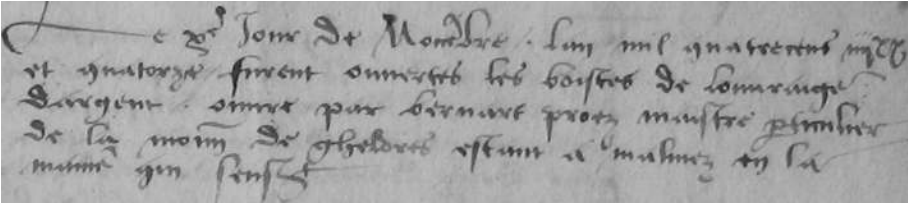
Het ontbreken van een Antwerps handje zou er ook hier op kunnen wijzen dat deze realen uitsluitend werden aangemaakt in Mechelen. Een bewijsvoering ontbreekt evenwel.

3. De groot met het handje werd aangemaakt in Antwerpen (de Witte nr. 562); de variant met het kruisje i.p.v. een Antwerps handje kent de Witte toe aan Mechelen (de Witte nrs. 563 en 564). Een sluitende bewijsvoering heeft hij niet geleverd, maar, zoals voor de dubbele griffioen, kan men redelijkerwijs aannemen dat de variant met het kruisje van Mechelse makelij zou zijn.
4. De muntslag in Mechelen was beperkt tot twee gouden munten, nl. de Bourgondische gulden en de halve nobel, beide in een kleine oplage. Dit duidt op de eerder lage economische activiteit in een periode van burgeroorlog. De drie munttypes van de 4de emissie, zoals beschreven in dit artikel, werden nooit in het graafschap Vlaanderen aangemaakt, uitgezonderd het dubbel schild met de arend, vermoedelijk geslagen in Veurne (ref. HVH 100). In Mechelen werd onder Maximiliaan geen pasmunt kleiner dan de groot geslagen.
5. Tijdens periode D zien wij het aandeel van de sleischat oplopen tot meer dan 12% van de Mechelse muntproductie van de enkele penninck met de vier leeuwen. Na de herwaardering van december 1489 viel dit aandeel terug op zijn normaal niveau van ca. 1,5%.

BESCHRIJVING VAN DE GELDERSE MUNTEN, GESLAGEN IN MECHELEN

Alle cijfermatige gegevens staan in tabelvorm en zijn geput uit de busboeken van het ARA, RK, reg. 48 969 *État de l'ouverture, faite le 10 novembre 1494, des monnaies d'argent frappées à Nimègue par Bernard Proys (Proez), maître particulier de la monnaie de Geldre*, dit in tegenstelling tot de referentie ARA, RK, reg. 48 281, vermeld door A. de Witte^[30]. Deze titel is misleidend, want in het register 48 969 lezen wij duidelijk, in de aanhef hieronder getoond, dat het hier wel degelijk gaat over de muntslag in Mechelen, zoals de Witte trouwens schreef in 1893.

^[30] de Witte 1893, pp. 192 en 200. De referentie RK, reg. 48 281 is niet meer van toepassing.

Een exacte startdatum is niet bekend; de eerste instructie dateert van maart 1492.

Dubbele patard of dubbel vuurijzer – Ø 28 mm

Privéverzameling

127·ME – MECHELEN † PHS TRCHIDVX TVSTRIG BVR[GVNDIE] Z GE[LORIE] | ☙
(voor Gelderland) † STLVV[ON] FIC POPVLVM TVV[ON] D[OMI]NE 1492

Z.J.	R³	Interpunctie +
1492	R¹	Interpunctie + en •
1494	R³	Interpunctie +; var.: † i.p.v. † op keerzijde

Patard of vuurijzer – Ø 28 mm

Privéverzamelingen

128·ME – MECHELEN ⚔ PHS ARCHIDUX TVST BVRG [VNDIE] Z GEL[R]
(voor Gelderland) ⚔ BENEDIC HEREDITATI TVE [TNNQ DNE 1892] | [⚔][G]

Z.J.	R ¹	Interpunctie ×; var.: ⚔ i.p.v. ⚔ op keerzijde Interpunctie × en ⚔
1492	R ²	var.1: ⚔ op voor- en keerzijde var.2: ⚔ op voor- en keerzijde

Half Vuurrijzer of Groot – Ø 22 mm

Foto's PKB (met dank aan J. van Heesch)

129·ME – MECHELEN ⚔ PHS ARCHIDUX TVST BVRG Z GEL | ⚔
(voor Gelderland) ⚔ BENEDIC TIT MET DOMINO | ⚔

Z.J.	R ⁴	Interpunctie + en ‡
------	----------------	---------------------

Groot van 319‰ fijn zilver – Ø 24 mm

Privéverzameling

130·ME – MECHELEN ⚔ PHS ARCHIDUX TVST BVRG Z GEL[L]
(voor Gelderland) ⚔ BENEDIC TIT MET DOMINO | ⚔

Z.J.	R ²	Interpunctie + en ‡; Q ¹¹ + Q ¹²
------	----------------	--

Halve groot van 240‰ fijn zilver – Ø 19 mm

131

131·ME – MECHELEN
(voor Gelderland)

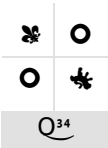
✠ PHS TRCHNOVX TV[S] BG Z G[EL]
IN NOMINE DOMINI T[EM] | ✠

Z.J. Interpunctie ✕; Q²³

Groot van 280‰ fijn zilver – Ø 25 mm

132

132·ME – MECHELEN
(voor Gelderland)

✠ PHS TRCHNOVX TVST BVRG Z G[EL]
BENEDIC TIT MET DOMINO | ✠

Z.J. *R*² Interpunctie +; Q³⁴

Half groot van 213‰ fijn zilver – Ø 25 mm

133

133·ME – MECHELEN
(voor Gelderland)

✠ PHS TRCHNOVX TV[S] BG [Z] G[EL]
✠ IN NOMINE DOMINI T | ✠

Z.J. *R*² Interpunctie +; Q³²

	Dubbele patard	Patard
Snede	84	85
Massa (in g)	2,91	2,88
Gehalte (in denieren koningszilver)	10	5
Gehalte fijn zilver (in ‰)	799	399
Koers (gr VI)	4	2
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	10.131 ¹⁵ / ₁₆	14.598 ¹³ / ₁₆
Aantal mark koningszilver gemunt	8.443 ⁹ / ₃₂	6.082 ¹⁶¹ / ₁₉₂
Theoretisch slagaantal	851.083	1.240.899

	Groot		Halve groot	
Snedes	137	137	214	212
Massa (in g)	1,79	1,79	1,14	1,15
Gehalte (in denieren koningszilver)	4	3 ½	3	2 ⅔
Gehalte fijn zilver (in ‰)	319	280	240	213
Koers (gr VI)	1	1 ⅛	½	⅑
Aantal mark <i>wercx</i> gemunt	7.434 ⅞	13.900 ⅓	2.986 ⅜	2.396
Aantal mark koningszilver gemunt	2.478 ⅞	4.054 ⅕	746 ⅓	532 ⅔
Theoretisch slagaantal	1.018.518	1.904.433	639.084	507.952

De gegevens m.b.t. de *seigneurie* of sleischat uit het proces-verbaal van de muntbusopening van 10 november 1494 gaan als volgt:

	Dubbele patard	Patard
Aantal mark koningszilver gemunt	8.443 ⅓	6.082 ⅓
Relatieve sleischat (in gr VI per mark koningszilver)	6	6
Absolute sleischat (in gr VI)	50.659 ⅕	36.497 ⅓
Aangemunt bedrag (in gr VI)	3.404.331	2.481.798 ⅓
Sleischat/aangemunt bedrag	1,49%	1,47%
Muntbus (aantal exemplaren)	1.025	1.484

	Groot		Halve groot	
Aantal mark koningszilver gemunt	2.478 ⅞	4.054 ⅕	746 ⅓	532 ⅔
Relatieve sleischat (in gr VI per mark koningszilver)	6	6 ¾	6	6 ¾
Absolute sleischat (in gr VI)	14.868 ⅞	27.367 ⅕	4.479 ⅓	3.594
Aangemunt bedrag (in gr VI)	1.018.517 ⅓	2.142.486 ⅕	319.542 ⅓	285.723
Sleischat/aangemunt bedrag	1,46%	1,28%	1,40%	1,26%
Muntbus (aantal ex.)	1.522	2.689	1.224	976

Er werden twee afzonderlijke muntbussen gecontroleerd: één van vóór de koersverhoging en één van erna. De hoeveelheden mark *wercx* (13.900 $^{31/32}$ en 2.396) die na 16 december 1493 in Mechelen werden verwerkt duiden erop dat in 1494 nog een aantal maanden door B. Proys werd gemunt.

CONCLUSIES M.B.T. DE GELDERSE MUNTSLAG

Alle Gelderse munten, geslagen in Mechelen, behoren tot de 6de emissie.

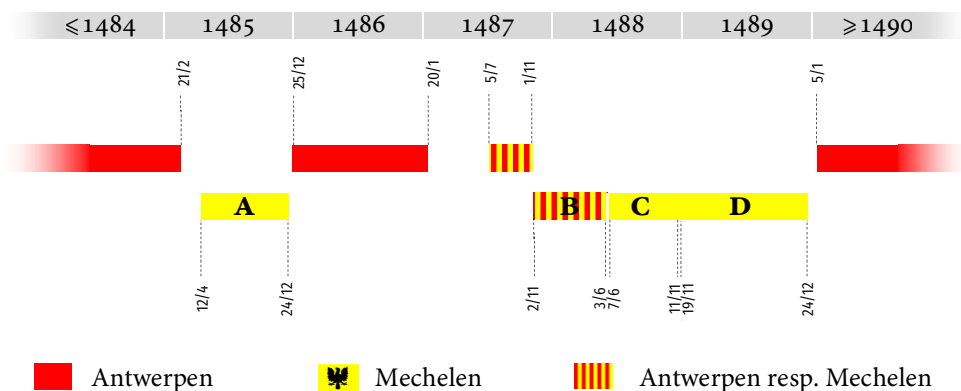
De respectievelijke referenties zijn vG&H 97-4, 98-4, 99-4 en 100-4, en 101-4 wat betreft de eerste vier munttypes. Alle munten dragen een expliciete verwijzing naar Mechelen, m.n. het Mechels schild, behalve 99-4 en 101-4. De latere groot en halve groot staan onder vG&H 102-4 en 103-4.

Maximiliaans naam komt niet meer voor op de munten van de 6de emissie.

Het sleutelmoment van de muntslag van 1492-1494 te Mechelen is de instructie van 31 maart 1492^[31] waarin de gegevens van de dubbele patard (dubbel vuurijzer), patard, groot en halve groot worden vastgelegd. Nadien, na de koersverhoging van de dubbele patard van 4 naar 4 $\frac{1}{2}$ gr Vl van 16 december 1493, worden nogmaals groten en halve groten aangemaakt, met een koers pro rata, en met verlaagd gehalte en gewijzigde snede wat betreft de halve groot.

p

SUPPLEMENT: TIJDLIJN VAN DE ANTWERPSE EN MECHELSE MUNTREKENINGEN

Opmerking: Mechelse periode D begint vòòr het einde van periode C

[31] de Witte 1893 gaat in de fout wanneer hij op p. 193 spreekt van een ordonnantie van 24 maart 1492. Wij lezen wel degelijk "... du dern[ier] jour de mars avant Pâques".

BRONNEN EN BIBLIOGRAFIE

Gebruikte afkortingen

d: denier	r ^o : recto
VL: Vlaams	v ^o : verso
gr: groot	vG&H: van Gelder & Hoc 1960
g: gram	SAM: Stadsarchief Mechelen
δ: denier	KK: Rekenkamer
ſ: schelling	reg.: register
£: pond	PKB: Penningkabinet van de Koninklijke Bibliotheek van België (Brussel)
n.s.: nieuwjaarstijl	

Onuitgegeven bronnen

ARA: Rijksarchief te Brussel

- Rekenkamer, registers 17 882, 18 242, 48 281

SAM: Stadsarchief Mechelen

- FB: Fonds Berlemont
- Schepenregisters Serie I 122

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience Antwerpen

- *Histoire monétaire de la ville et du marquisat d'Anvers prouvée par les monuments et illustrée par les gravures*, handschrift door F. Verachter, Antwerpen 1837-1853

Uitgegeven bronnen en literatuur

Baerten 1973 = J. BAERTEN, *Het Mechelse muntatelier (14de-15de eeuw), een toevluchtsoord*, Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, p. 47-58.

Broothaerts 2003 = J. BROOTHAERTS, *Oorlog en platteland: een onderzoek van de Leuvense schepenregisters naar de gevolgen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk voor de periode 1488-1500*, K.U.L., Dep. Moderne Geschiedenis.

Cauchies 2003 = J.-M. CAUCHIES, *Philippe le Beau. Le dernier duc de Bourgogne*, Turnhout.

Crab 1973 = J. CRAB, *Munt te Leuven tot einde 15de eeuw*, Leuven, p. 29.

Cumont 1896 = G. CUMONT, *Numismatique Malinoise*, RBN LII, p. 226-230 en 361-362.

de Witte 1893 = A. DE WITTE, *Les monnaies frappées à Malines pour la Gueldre 1492-1494*, in *Tijdschrift van het Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, p. 191-200.

de Witte 1895 = A. DE WITTE, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint Empire Romain, t. II, Philippe-le-Bon à Philippe II*, Anvers.

Geets 2014 = W. GEETS, *Rekenmunt en klinkende munt in de Zuidelijke Nederlanden – Een complexe en intieme relatie (13de-18de eeuw)*, Bonheiden.

Groustra-Werdekker 2001 = A. GROUSTRA-WERDEKKER, *De muntordonnantie van 11 december 1489*, Utrecht.

Groustra-Werdekker 2013 = A. GROUSTRA-WERDEKKER, *De rekeningen van de Gelderse Muntmeester Bernaert Proys*, Voorburg.

Haemers 2014 = J. HAEMERS, *De strijd om het regentschap over Filips de Schone*, Gent.

- Martiny 2014 = J.-C. MARTINY, *Het munthuis in Gent*, Deel I, II en III, Kortrijk.
- Stadsbestuur Leuven 2013, “*Den groten swaren ende druckelijcken tijt van orlogen nu regerende*” – *Leuven in crisis 1488-1500*, Claves scabinorum 3, Itinera nova, Leuven.
- Strubbe & Voet 1960 = E.I. STRUBBE & L. VOET, *De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden*, Antwerpen.
- Stuurman 1984 = J.G. STUURMAN, *Met gelijke munt betalen eind 15de eeuw: het volle pond*, Miscellanea Consilii Magni II, Bijdragen over rechtspraak van de Grote Raad van Mechelen, Amsterdam, p. 1-69.
- van Beek 1978 = E.J.A. VAN BEEK, *De geldcirculatie in de Bourgondische Nederlanden tijdens de regering van Philips de Schone, 1482-1506, Het munttarief van 1499*, Numismatische Kring Rotterdam.
- Van Den Bergh 1899 = L. VAN DEN BERGH, *Catalogue descriptif des Monnaies, Méreaux, Jetons & Médailles, frappés à Malines ou ayant trait à son histoire*, Mechelen.
- van der Chijs 1851 = P.O. VAN DER CHIJS, *De munten der voormalige Hertogdommen Brabant en Limburg, van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend*, Haarlem.
- Van der Wee & Aerts 1980 = H. VAN DER WEE & E. AERTS, *Vlaams-Brabantse muntstatistieken 1300-1506, Deel I, De aanmuntingsgegevens van de zilvermunten*, Discussion Paper 80.02, Leuven.
- van Gelder 1951 = H.E. VAN GELDER, *De muntpolitiek van Philips de Schone 1482-1496*, JMP 38, p. 42-54.
- van Gelder 1961 = H.E. VAN GELDER, *De rekeningen van de Vlaamse munt onder Philips de Schone*, RBN CVII, p. 157-169.
- van Gelder 1995 = H.E. VAN GELDER, *De Nederlandse Munttarieven 1474-1499*, JMP 82, p. 31-76.
- van Gelder & Hoc 1960 = H.E. VAN GELDER & M. HOC, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols 1434-1713*, Amsterdam.
- Vanhoudt 2015 [HVH] = H. VANHOUDT, *De munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode (1434-1830)*, Heverlee.
- Van Uytven 1975 = R. VAN UYTVEN, *Politiek en economie: de crisis der late xv^{de} eeuw in de Nederlanden*, Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, Deel IV, p. 1075-1149.
- Verachter 1840 = F. VERACHTER, *Documens pour servir à l'histoire monétaire des Pays-Bas*, Anvers, p. 25-56.
- Verzameling der Graf- en Gedenkschriften van de Provincie Antwerpen, Arrondissement Mechelen*, 8ste Deel, Antwerpen 1903.
- Viaene-Awouters & Warlop 2002 = L. VIAENE-AWOUTERS & E. WARLOP, *Gemeentewapens in België*, Deel II, Brussel.
- Wientjes 2015 = R. WIENTJES, *Bernaert Proys, muntmeester van Maria van Bourgondië, Maximiliaan van Oostenrijk en Filips de Schone in Gelderland en van de stad Arnhem (1479-1497)*, JMP 102, p. 103-152.
- Willems 1998 = B. WILLEMS, *Militaire organisatie en staatsvorming aan de vooravond van de Nieuwe Tijd*, Jaarboek voor Middeleeuwse Geschiedenis 1, p. 261-286.
- Zuyderduyn 2012 = J. ZUYDERDUYN, *De schuldvraag. Monetaire politiek, publieke schuld en wanbetaling in Holland, ca. 1466-1489*, Tijdschrift voor Economische Geschiedenis 2012/3, p. 31-35.

BIJLAGE I

TRANSCRIPTIE – SAM, schepenregister Serie I 108 folio 69 v°; akte van 15 april 1491 (*de relevante tekstdelen zijn onderstreept*)

Borch voeren Claes Schoof, wylen Jan Schoofs sone, heeft terve gegeven Janne Schoof sinen brueder, syne huysinghen ende erven metten hoven, plaetsen, stallen, gronde en allen anderen haeren toebehoerten, dair men geplogen heeft de munte te houden, geleghen inde Aedegeemstrate, tusschen een erve geheeten den Kempe, toehoerende Gommaren de Poirter, aen deen zyde, ende een erve geheeten den Lepeleir, toehoerende Merten de Reghere, aen dander zyde hen streckende achterweerts met Twee poertkens tot in een strate aldair ende oic tot aen des voers. Jan Schoofs zyns brueders erve met allen den anderen zyden, gelijk ende in Alle der manieren den voorg. claes en by eender scheydingen ende deylingen Tusschen henlieden bij vrienden ende magen gemaect alle de voergh. Huysingen ende erven aengescheyden ende aengedeylt zijn geweest al dan De besittere op eenen erffeliken chy(n)s van 20 gouden andries Gulden te wetene veertich groten vlaems gelts van alsulken pryse als tot elken tyde van betalingen der cours Ende ganck hebben selen elken van dier gerekent ende die te betalene Altyd tot Sinte Jansmisse daer af den iersten termijn van betalingen zijn Sal van Sinte Jansmisse naestcomende over een jaer daer naer volgend Ende opten voirchy(n)s van twuelf scellinge ende sesse penninge groten Brabants gelts daer vutgaende met alsulken conditien dat de Voorg. Jan Schoof sal moegen lossen ende quiten altyt als hem dat Gelieven sal de voorg. twintich gouden andries gulden des Voorg. chy(n)s met twee guldens van dien te male ende niet min(der) Ende elken daer af met seshien geliker gulden van de voors. weerden eens met vollen chy(n)s daer voir te betalen

BIJLAGE II

De muntmeesters presenteerden hun rekeningen aan het Brabantse Hof op hun eigen wijze en vermeldde de onderscheiden brieven en instructies niet noodzakelijk in chronologische volgorde. Hierna schetsen wij de inhoud van de onderdelen van de rekeningen zoals zij werden aangeboden aan de leden van de Rekenkamer van Brabant.

De gecorrigeerde transcriptiefouten in Verachter die een impact hebben op de cijfermatige muntgegevens worden aangegeven op een **grijze achtergrond**.

Periode A

ARA, RK 18 242

Rekening Jan Cobbe, van 12 april tot 24 december 1485, bussen ‘opgedaen’ op 10 januari 1486 (n.s.)

- Overgegeven 24 januari 1486 (n.s.)
- Gesloten te Brussel 25 januari 1486 (n.s.)
- Commissiebrief gegeven aan Jan Cobbe, Antwerpen, 20 januari 1485 (n.s.), getekend De Gaudevaut. Eed van Jan Cobbe als Muntmeester, Brussel, 28 maart 1485, getekend C. Haveloes
- Instructie gegeven te Brussel, 16 april 1485, getekend Cleerhage
- Ontfanck
- Utgeven
- Anderen uitgeven

Periode B

ARA, RK 17 882

Rekening Peter Cobbe, van 5 juli 1487 tot 3 juni 1488, bussen ‘opgedaen’ op 4 mei 1490

- Overgegeven te Hove^[32], op 7 juli 1490
- Open brief, Antwerpen 25 juni 1487
- Open brief, Antwerpen 2 november 1487 om te munten in Mechelen vanaf 2 november 1487 en om de koersen te verhogen met $\frac{1}{9}$ vanaf 20 december 1487
- Commissiebrief gegeven aan Peter Cobbe, Antwerpen, 25 juni 1487, getekend J. Hujoel. Op de rug stond dat Peter Cobbe benoemd werd als muntmeester op 27 juni 1487, getekend J. Hujoel
- 2de Commissiebrief aan Peter Cobbe, Antwerpen, 2 november 1487, bepalend dat vanaf dan, de muntslag in Mechelen geschiedt met munten van gelijke massa en gehalte zoals zij in Antwerpen tot dan werden gemaakt, getekend Human

^[32] Letterlijk “aan het Hof van Brabant”.

- Instructie aan Peter Cobbe, 5 juli 1487, getekend W. Onthuesden
- Ontfanck
 - Corrigendum:* p. 46 lijn 27 fyns silvers, dair af mynen geneden heere
... 44 £ 15 β 5 δ 17 m
 - lijn 29 foene van 11 den. 4 greynen fyns ...
 - lijn 32 geneden heere ... 470 £ 5 β 4 δ 16,5 m
 - p. 47 lijn 11 foen van 6 den. fyns silvers in alloye ende
van 6 β 1,5 den. in
- Utgeven in wedden
- Anderen utgeven van huysshueren

Periode C

ARA, RK 18242

Rekening Peter Cobbe, van 7 juni 1488 tot 19 november 1488, Brussel, 'op de busse gedaen' 4 mei 1490

- Overgegeven te Hove 16 augustus 1490
- Gesloten 5 november 1490
- Ontfanck
 - Corrigendum:* p. 49 lijn 11 992 marc 2 oncen fijn zilvers 2815 £ 2 β
5 δ ob
 - lijn 15 gewracht geweest net, scizaillen afgeslagen,
17 601 marc 7
- Utgeven, den Officiers particuliers

Periode D

ARA, RK 18 242

Rekening Peter Cobbe, van 11 november 1488 tot 24 december 1489, bussen 'opgedaen' 4 mei 1490

- Overgegeven te Hove 4 november 1490
- Gesloten Brussel 18 december 1490
- Ordonancie en Instructie voor halve nobel, Mechelen 26 oktober 1488, getekend Maximiliaan
- Instructie *enckelen penninck* van 3 stuiver (vier leeuwen), 8 december 1488, getekend Maximiliaan
- Ordonnancie *dobbelen penninck* van 6 stuiver (twee helmen), Antwerpen, 20 december 1488, getekend Maximiliaan
- Ontfanck
 - Corrigendum:* p. 53 lijn 2 15 jngels $\frac{3}{4}$ fyn gouts ... 8658 halve nobelen
en $\frac{3}{8}$ deelen
- Utgeven, den officiers particuliers
- Andere utgeven